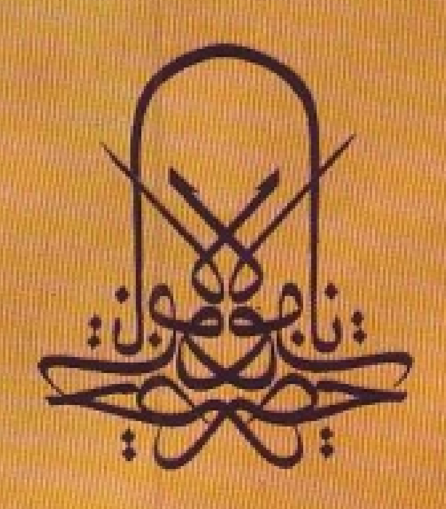

TASAVVUF KLASİKLERİ

Muhiddin-i Arabî

Özün Özü

LÜBB'ÜL - LÜBB

BAHAR YAYINLARI

Muhiddin-i Arabî

ÖZÜN ÖZÜ

(LÜBB'ÜL-LÜBB)

Bahar Yayınları: 125
Tasavvuf Klasikleri: 6

Muhiddin-i Arabî

Çeviren:
İsmail Hakkı Bursevi

Sadeleştiren:
Abdülkâdir AKÇİÇEK

İç Düzen:
Bahar Reklam Ajansı

Kapak:
Adem SALCIOĞLU

Baskı & Cilt:
Hünkar Ofset

ISBN 975-450-019-3

5. Basım
Mart 2000

Muhiddin-i Arabî

ÖZÜN ÖZÜ
(LÜBB'ÜL-LÜBB)

Çeviren:
İsmail Hakkı Bursevî

Sadeleştiren:
Abdülkâdir AKÇİÇEK

BAHAR YAYINLARI
Sofular Mah. Sofular Cad.
Sofular Sarayı Apt. No: 40
Zemin Kat Fatih / İSTANBUL
Tel: (0212) 532 54 35 - 521 58 83

• Bu işleri yapan maddî yapımız değildir, ona can veren mana yapımızdır; insanlığımızdır. İşte onu bilelim, bulalım... O olalım; insan olalım.

DÜŞÜNDÜKLERİM

Madde yoğunluğu arttıkça, benliğimiz bir yana itilmekte ve bu kalıbın özünde nelerin saklandığı bilinmemekte, sezilmemekte.. Neden bu varlığımızı yıkamıyor ve ötesinde parlayan nura doğru yol alamıyoruz! Neyimiz eksik?. Aklımız var; düşünebiliyoruz. Bir şeye kesin karar verince, elde ediyoruz. Buna rağmen yaratılışımızdaki, bu âleme gelişimizdeki gayeyi, bir türlü idrâk edemiyoruz; hikmet-i vücudumuzu bilmek istemiyoruz. Bizden beklenen ancak talep değil mi? Ondan ötesi için gereken kudreti, kuvveti Allah yaratır.

* *

Çevremiz madde ile sarılı. Herşeye, görünürde güçlüyüz. Yapıyoruz; yıkıyoruz. Hele teknik alanda

yaptıklarımız hayrete seza.. Dünyayı bir anda eritecek zerreler buluyoruz. Bir çok demiri, biraraya getirdik mi, günlerce uzay boşluğunda dolaşabiliyoruz. Yeryüzünde duruyor, bizden aylarca uzak, bir uzay yolcusunun sağlığını kontrol ediyoruz. Telsiz, kablosuz, hattâ görünürde cereyansız konuşabiliyoruz. Bunlar nedir, ne oluyoruz?.

Hele bir soralım:

– Neyiz, ne yapıyoruz; neler yapmaya güçlüyüz, maddi gücümüz nereye kadar uzanacaktır?.

*

* *

Evet, maddi gücümüz nereye kadar uzanacak?. Elbet biz de yaratılmışız. Yapacağımız işler sınırlıdır. Bugün üzerinde yetki sahibi olduğumuz konular, elbet bir gün son sınırına varacak.. O zaman da karşımıza çıkan el, bize kendi gücünü tanıtacak..

O elin sahibi, bir işaret verecek ve:

– *Aslına dön; ey insan!.*

Diyecek..

Bu sesi duymadan, işitmeden önce, kendimize gelsek daha iyi olur. Yaptığımız işlerin hangi mer-

kezden idare edildiğini sezelim. Bir anda kâinatı toz haline getirecek kuvveti hangi akıl buluyor?. Alınan gıdanın çeyrek gün içinde et, kan, damar, kemik vs. olmasını kim sağlıyor?. Alınan her gıdanın kuvvetinden; binlerce kuvveti, hangi makina çıkarabiliyor?.

Bu işleri yapan, yalnız maddî yapımız değildir, ona can veren mana yapımızdır, insanlığımızdır. İşte onu bilelim, bulalım.. O olalım; insan olalım.

*

* *

Bırakalım bu kalıbı; biraz dalalım. Kafamızı da alalım; o etten mamûl makinayı inceliyelim. O incecik damarlar. Beyin ve içindeki hücreler. Onlara yığılan cevherler!.. İyiliğe ve kötülüğe dair enerjiler.. Nedir onlar?. Bütün beden yapımızı bir bir izleyelim: Gözümüzü, kulağımızı ve bütün organlarımızı.. Onlara, yaptıkları işi kim belletiyor?. Görevlerini kimden öğreniyorlar?. İnsan yapısını, tümden ele alalım ve öyle tefekkür edelim. Bir yavrunun ilk hali, gelişmesi, ruhî, bedenî inkişâfı bu konuda incelenmeye değer. İnsanlara iç ve dış yönden bakalım. Bunları yaptıktan sonra halimizi görelim.

*

* *

Her olup biteni tabiat gözü ile görmeyelim. Allah'ın kuvvetini, kudretini, üzerimizdeki tecellisini sezmeye gayret edelim. İnsanlığımızı tanımak, maddî yapımızın derinliğinde saklı âlemi bulmak için, bu lâzım..

Kendimizi tanıyalım. Kimiz, neyiz, nereden geldik ve nereye gidiyoruz?. İşte bu eserin gayesi..

Bu eser; aşk, vecd içinde yanan, mana zenginliği ile dolan bir büyük zatın eseridir. Onun derinliği, bilinen bir gerçektir. O aşk ile doğmuş, vecd ile yaşamış bir insandır. Onun için madde hiçtir. O, ölmeyen varlığı arayan ve daimâ hayır yüklü kafayı taşıyan olmuştur. Kapısını çalan bir dilenciye, evini bağışladığı bilinir. Madde, insanların putu olduğu gün; ayağını yere vurdu:

– İşte putunuz; onu bırakın.

Dedi.. Maddî eşya onun için bir hiç.. Çünkü herşey, ezelî sahibinin elinde.. O bunu biliyor; ateşin yakmadığını, asıl yakanın, onun özünde saklı ilâhî kuvvet olduğunu isbat ediyordu.

Hakkın ona verdiği istidad, ona verdiği fikri kabiliyet, az kimsede görüldü.. Sanki ona sahibi hazinelerini açtı; şöyle emretti:

– Gör gör, söyle. Oku yaz, yaz!.

O gerçekten öyleydi. Yazdığı eserler, bir insanın ömrüne sığamazdı. Ömrünün her saatı için yüzlerce sayfa düşmekteydi. O eserlerini verirken bir güçlük de çekmiyordu. Resûlüllah Efendimizi (s.a.v.) rüyada görmüş:

– Söyle, yaz.

Emrini almıştı; bunun için söylüyor, bunun için yazıyordu. Derler ki:

– Kitaplarını yazdığı kalemi dahi Resûlüllah Efendimizden (s.a.v.) almıştı..

İşte o eserlerden meşhur olanın, biri Füsûs; diğeri Fütuhat-ı Mekkiye.. ve Fütuhat-ı Mekkiye'den küçük bir bölüm olan bu eser.. Ve daha niceleri..

İşbu zadın adı şudur: Muhiddin-i Arabî..

*

* *

Ey kardeş, içine dön; benliğini maddî görüşlerden temizle ve oku. Arapça aslını, aynı kaynaktan ilham alan bir başka büyük, Türkçe'ye çevirmiştir. Adını diyelim: İsmail Hakkı Bursevî.. Onların ruhaniyeti daim ve baki.. Anlayamadığın yerlerde yardım dile; anlamaya çalış. Ta ki, benliğini bulasın; insan olasın..

İşte insanlığın yolu: Yolculuğunu itmam eyle. Bul, ol ve.. istediğini sen de söyle.. yaz..

Bulacağımız ve ereceğimiz âlemlerin yolunu onlar gösterdi; bizden devam.. Bir gün, biz de murada ereriz inşallah..

1 Ağustos 1963

Abdülkâdir AKÇİÇEK

İSMAİL HAKKI BURSEVÎ

(1652-1728)

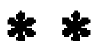
İsmail Hakkı Bursevî 30 seneden fazla Bursa'da ikamet ettiği ve nihayet orada öldüğü için, (*Bursevî*) namı ile tanındığı gibi; Mesnevi şarihi İsmail Ankaravi (Rüsuhî Dede) den ayırmak için de, (Ruh'ül-Beyan Müellifi) diye anılır.

İsmail Hakkı Bursevî (k.s.) yalnız 17. asrın değil, İslâm-Türk tarihinin en velûd mütefekkirlerinden, büyük âlimlerinden, bilhassa tasavvuf sahasında en mühim şahsiyetlerdendir.

50 senelik neşir hayatında yazdığı eserlerin toplamı (130) u aşar. Filhakika eserleri bu miktarı çok aşan âlimler vardır. Fakat *Bursevî* 'nin *Kitab'ün-Ne-*

tice'si 1400 sahifeyi, *Ruh'ül-Beyan'ın* ise 4630 sahifeyi aştığını söylersek ve bilhassa bu eserlerinin keyfiyet bakımından da daha üstün bir kıymet taşıdığını ilâve edersek, *Ruh'ül-Beyan Müellifi*'nin şahsiyeti hakkında bir fikir vermiş oluruz..

HAYATI

İsmail Hakkı (k.s.) 1652'de *Aydos*'da doğmuştur. On bir yaşında tahsil için, ailesi tarafından Edirne'ye gönderilen genç çocuk, zekâsı ve kabiliyeti ile, Müderris Abdülbaki Efendiye kendini tanıtmış ve ondan çok esaslı bir tahsil görmüş, sarf, nahv, mantık, fıkıh dersleri almış, kelâm ve tefsir sahasında da mühim eserler okumuştur. 16 yaşında sakal bırakan genç *İsmail Hakkı*, istikbale çok ümitler veren bir ilim âşıkıdır. Hocası Abdülbaki Efendinin tavsiye mektubu ile İstanbul'a gelen (*Hakkı*) hocanın hocası olan Osman Fazlı Efendiyi bulmuş ve onun talebeleri arasına katılmıştır. Diğer taraftan başka âlimlerden Farsça'yı pek az zamanda öğrenmiş ve şarkın büyük hükema ve mutasavvıflarının, müfessirlerinin, İran şairlerinin eserlerini tanımış ve bu arada musıkı ile de meşgul olmuştur.. Aynı zamanda intisab ettiği Osman Fazlı Efendi, *Hakkı*'yı kendisinin mümessili

olarak Üsküp'e göndermiştir. Genç şeyh kendisine verilen zaviyede vaız ve nasihatleriyle halkı irşada başlamıştır. Bu devir, aynı zamanda eserlerini vermeğe başladığı devirdir.

*

* *

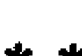
Her büyük kıymetin ilk karşılaştığı müşkilât: Cahil ve naehillerin hasedi, itirazlarıdır. Genç vaiz, gerek onlarla, gerek Üsküp ayanı ile hayli mücadele devirleri geçirmiş.. Diğer taraftan kendisinin ilmi, ahlâkı ve faziletini haber alan Usturumca ahalisinin ricası üzerine Usturumca'ya tayini mümkün olmuş ve Usturumca'da ders ve vaizlerine devam etmiştir. Bu nakiller, hep mürşidinin muvafakatı, müsaadesi ile oluyordu. 30 ay sonra, o sırada Edirne'de bulunan Osman Fazlı Efendinin davetine icabet etmiş ve bir müddet sonra da yine mürşidinin emriyle Bursa'ya gitmiştir.

Mürşidi Osman Fazlı Efendi (Şumnu)'ludur. Maddî ve mânevî ilim tahsili aşkıyle İstanbul'a gelmiş, Zakirzade Abdullah Efendiye intisab etmiş, ondan hem zahirî ilimleri ve hem de ilâhî maarif tahsil etmiş, çetin riyazetlerin imtihanından geçmiş ve etrafında toplanan büyük kitleleri irşada başlamıştı. Bir gece gördüğü rüya ile yaya olarak İstanbul'a ge-

liyor; vezir-i âzam Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşanın himayesine mazhar oluyor. Bu devir, Osmanlı Hükümetlerinin siyasî buhranlar devridir. Osman Fazıl Efendi, büyük haksızlıklarla mücadele etmekte, hatta kendisini Edirne'ye davet eden hükümdar Avcı Mehmed'in huzurunda hükümeti ve adaletsizliği tenkitten korkmamak kadar celâdet sahibidir. Bu mücadele nihayet onun (M. 1692) da Magosa'ya (Kıbrıs'a) sürgün edilmesine sebep olmuştur.

İsmail Hakkı Magosa'dan kendisini çağıran mürşidinin davetine koşmuş ve 17 gün sonra yine Bursa'ya dönmüş, eserlerini yazmaya ve halkı irşada devam etmiştir. *İsmail Hakkı* tıpkı Osman Fazlı Efendi gibi dinamik bir tasavvuf anlayışı ile cemiyetin dert ve ihtiyaçlarına hayatını adamış, Hakkın rızasını halka hizmette bulmuştu.

*

* *

İkinci Mustafa'nın daveti üzerine (Nemse) ye padişahla gitmiş, orduyu tehyic etmiş, Elmas Paşa'nın bulunduğu muharebelerin hepsine iştirak etmiş ve birkaç yerinden yaralanmıştır. Tarih: Milâdî, 1698.

Bu arada, *Hakkı* iki defa Hac vazifesini yapmış ve mânevî bir işaret üzerine Şam'a giderek orada

meşhur *Kitab'ül-Hitab*'ını yazmıştır. Bu eser onun 100. eseridir. Bunu, *Kitab'ün-Necat* takip etmiştir.

Şam'da hasudların rekabet daiyeleriyle karşılaşınca 1720'de Şam'ı terketmiş ve İstanbul'a gelmiş ve Üsküdar'da yerleşmiş ve bu esnada 30 kadar eser yazmıştır. Nihayet İstanbul'dan Tekirdağ'ına ve oradan artık vatan edindiği Bursa'ya dönüyor..

Hakkın rahmetine kavuştuğu zaman 75 yaşında idi: 1728. Allah'ın rahmeti üzerinden eksik olmasın.

Hicrî vefat tarihi:

Hak Hak dedi azmeyledi Hakkı Efendi gitti cennete.

Mısraının gösterdiği 1137. senedir.

*

* *

İsmail Hakkı Bursevî (k.s.)'nin eserleri: 130 u aşar.

Tefsire ait eserleri 8 adettir. En mühimmi *Ruh'ül-Beyan* tefsiridir. 6 cilttir. Ve mecmuu 4637 sahifedir.

Hadise ait eserleri: 16, Fıkh'a ait 8, akaide ait 6 eseri vardır. Tasavvufa ait eserleri 80'e yakındır. İç-

lerinde en mühimmi *Ruh'-ül-Mesnevi, Şerh-i Muhammediye (Ferah'ür-Ruh), Kitab'ün-Netice, Kitab'ün Necat, Lübb'ül-Lübb* -tercümedir-, *Kenz-i Mahfi*'dir. (*Kenz-i Mahfi*'yi Üsküdar'da, Milâdi 1719 da bitirmiştir.)

*

* *

İsmail Hakkı (k.s.) büyük âlim ve mutasavvıf ve mütefekkir olduğu kadar yukarıda bilhassa bildirdiğimiz ve hayatının safahatında da gördüğümüz gibi dinamik bir tasavvuf anlayışıyla halkın hizmetine koşmuş, memleketin derdiyle hemdert olmuş, haksızlıklara karşı mücadele etmiştir. 1682-1688 aralarında memleketin düşman orduları tarafından çiğnenmesi ona çok gözyaşları döktürmüştü. Yurdun müdafaası için harb sahalarına koşan ve birkaç defa yaralanan *Şeyh* İslâm tarihinde aynı zamanda bir büyük mutasavvıf, müfessir, çehresiyle asla unutulmayacak bir simadır.

Celâl EMREM

ESER VE YAZARI

Bu eserin aslına yazılan isim şudur: ***Risâle-i Lübb'ül-Lübb*** ve *Sırrüs-Sırr*.. Türkçesi şudur: *Özün Özü* ve *Sırrın Sırrı Risalesi*.. Biz, kitap ismini uzatmamak için sadece:

– *Özün özü*..

Dedik.. Eserden edindiğimiz bilgiye göre, Arapçası, Muhiddin-i *Arabî* tarafından yazılmış, *İsmail Hakkı Bursevî* dilimize çevirmiş; eserin başına bir de takdim yazısı eklemiştir.

*

Bursevî Hz. bu küçük eseri, Muhiddin-i Arabî Hz. nin *Fütuhat-ı Mekkiye*'sinden almıştır. O eserin yazılışı, Muhiddin-i Arabî Hz.'nin Mekke-i Mükerreme'deki ikameti zamanına rastlar.

Elimize geçen nüshanın, 1328 hicrî yılında basıldığı anlaşılmaktadır.

İsmail Hakkı Bursevî Hz. nin hayatını; ayrı bölüme almış bulunuyoruz. Burada kısaca Muhiddin-i Arabî Hz. hakkında bilgi vermek isteriz. Esasen, hakkında hayli eserler neşredildiğinden burada uzun uzadıya yersiz görüyoruz.

Muhiddin-i Arabî, hicrî 560, milâdi 1165 de doğdu. Hicrî 638, milâdi 1240 yılında vefat etti. Hicrî tarihe göre 78, milâdi tarihe göre 75 yıl yaşamış oluyor.

Babasının adı Ali'dir. Araplar arasında cömertliği, cengaverliği ile meşhur Taî neslindendir. Bir göç esnasında İspanya'ya yerleşen bu aileden Muhiddin-i Arabî Hz. dünyaya gelmiştir.

Hazret bir kaç defa evlenmiş; iki oğlan, bir de kız çocuğu olmuştur.

Beşyüze yakın eser vermiş olup üçyüz kadarını Mekke-i Mükerreme'de kaleme almıştır.

Kabri, Şam-ı Şerif'tedir. Bu büyük zatın, kudsiyetinin artmasını; himmetine nail olmamızı yüce Allah'tan niyaz eyleriz.

Abdülkadir AKÇİÇEK

Muhiddin-i Arabî

ÖZÜN ÖZÜ

(LÜBB'ÜL-LÜBB)

ESERDE İŞLENEN KONULAR

TAKDİM

Hamd, Yüce Yaradan'ın sultanlığına.. Salât onun peygamberine olsun.

Sonra.. Bu risalenin meydana gelmesine, yazılmasına ve tanzim şekline, içten gelen davet şudur: Kutupların kutbu ve mutlak bir mürşid olan Hazret-i *Muhiddin-î Arabî*'nin (Allah onun üstün sırrının kudsiyetini artırsın; dolayısiyle bizimkini de) *Fütûhat-ı Mekkiye* adlı eserinde yazılan, hakikata ve marifete dair bazı konuşmanın özünü teşkil eden birkaç mesele olmuştur. O meseleler, çok değerli ve önemlidir.. Lâkin, Arap dili üzerine yazılması sebebi ile kardeşlerden çoğunun, ondan bir şey anlaması mümkün olmuyordu; dolayısiyle, o önemli hakikatlar bir gizli hazine gibi kalıyordu. Muhalefetine kadir olmadığım, aziz efendimiz hazretleri; (Allah ona selâm ismiyle tecelli eylesin) o gizli hazineyi Türkçe'ye çevirmemi emir ve işaret buyurdu. Emre uyan hatalı olmaz; düsturuna uyarak, tercümesine başlandı.

Tercüme esnasında münasip görüldüğü yerde, bazı faydalı sözler de kondu. Hakikatte bu hakir ve elindeki kalem, atıcı ile elindeki ok misali olduğumuza şüphe olmaya; başka türlü olacağı akla gelmeye.. Mesela zahirde bir kadeh deviren, sarhoşluğu anında, rasgele birkaç kelâm etse:

– Onu bade söyletti; bu sözler o içkinin eseridir..

Derler. Ve baygından çıkan lâf için de:

– Onu cinler söyletiyor..

Denir.. Dolayısiyle o türlü sözleri dinleyenler onu mazur görürler.

Yukarıda anlattığımız gibi muhakkak evliyâ; Hakkın kudret eli ve kudret dilidir. Nitekim, bir kudsî hadiste şöyle buyurulur:

– "Bir kulu seversem, onun eli ve dili olurum."

Hal böyle olunca, bu hakir'in dilinden söyleyen O olsa şaşılır mı?. Ayrıca:

– "Attığın zaman sen atmadın; Allah attı." (8/17)

Âyet-i kerimesi, bu mananın açık şahidi ve sözcüsüdür.

Yine, Efendimizin işaretine binaen bu risaleye, *"Lübb'ül-Lübb ve Sırr'üs-Sır"* ismi verildi. Bu arada ümidimiz odur ki: Hatalarımıza, af kucağı açıla.. Zira insan hata, nisyan dolu değil mi?.

Başarı temennim, Allah'tandır. Ona dayanır ve O'na güvenirim.

ÖZÜN ÖZÜ ve SIRRIN SIRRI (RİSALE-İ LÜBB'ÜL-LÜBB ve SIRR'ÜS-SIRR)

GİRİŞ

Hazret-i Şeyh'in *Fütûhat-ı Mekkiye*'sinde anlatmak istediği husustan bir tanesi şudur:

– İrfan sahibi, eğer kendi özündeki gerçeği anlasaydı; belli bir itikada bağlanıp kalmazdı.

Bu cümleyi açıklayalım; şöyleki:

Bir irfan sahibi, zatındaki varlığı, tam manası ile anlar olsa, bir inanç içinde kısılıp kalmaz. İman çerçevesini daraltmaz. O bir heyulâ gibi olur; hangi şekil verilse, kabul eder. Bu şekiller dışta olur; iç âlemine, özüne değişiklik gelmez.

Kendi sınırında ârif-i billah, aslı ne ise, öyle kalır. Her türlü itikadı kabul eder; ama, dışta çizilen, hiçbir itikadla bağlı kalmaz. Zatî olan ilim, yani: İlâhî bilgide yeri ne ise öyle kalır. Cümle itikadın özüne vâkıf olur; dışını değil içini görür. Özünü bildiği şey, dıştan hangi libasa bürünürse bürünsün; onu tanır. Bu baptaki çerçevesi geniştir. O itikadların dışta giydiği kisvelere bakmadan, aslına bizzat erer ve her yüzden müşahedeye koyulur.

Bir şiir:

Tecelliyat-ı Hüda iledir, her iki cihan;

Hak Cemâle nazar eyle, istediğin yandan.

*

* *

Bir Hadis-i Şerifte şöyle anlatılır:

– "Cennetlik kimseler, makamlarına kavuştukları zaman; Yüce Hak, azametini ve kibriyasını gizleyen perdeyi aralar ve:

– Ben sizin, Yüceler Yücesi Rabbinizim.

Buyurur."

Daha açık manası ile şöyle buyurur:

– "Yıllarca ah görsem, diye arzulayıp sızlandığınız, Pek Yüce Rabbinizim.

Buyurur. Hakkın bu tecellisi, olmaz iş gibi gelir; inkâr ederler:

– Haşa ki, sen bize Rab olasın!.

Diyerek feryada başlarlar.

O anda tecelli üç defa değişir; her defasında onlar, yine inkâr ederler. Sonra, Yüce Hak onlara:

– Rabbınıza dair aranızda bir işaret var mı?.

Diye hitap eder:

– Evet var.

Cevabını, hep bir ağızdan verirler. Artık bundan sonra; herkese zannı, itikadı, anlayış kabiliyetini nisbetinde tecelli olur. Bu tecelli sonunda:

– Sen bizim Yüceler Yücesi Rabbımızsın.

Deyip kabul ederler."

Bu müşahede için şu Hadis-i Şerif vardır:

– "Siz, Rabbınıza mehtaba bakar gibi, bakıp seyre dalacaksınız."

Hal böyle olmasına rağmen, ehl-i irfan, Yüce Hakkı ilk tecellide tasdik ederler. Çünkü onlar, cümle itikadı benimsemiş; her tecelli için yetenek kazanmışlardır.

Bir şiir:

Bugün her kim görür yarin;

Gören onlardır yarın..

Orda ne anlar sevgiliden;

Onlar, burada körlerden..

Bu manayı biraz daha açalım..

Evet.. Hazret-i Kur'ân'da şöyle buyuruldu:

– "Bu âlemde âmâ olan, öbür âlemde dahi âmâ olur." (17/72)

Yani: Her kim ki burada, mana gözünü açamadı: öbür âleme göçünce, aynı şekilde âmâ olur. Dolayısiyle ilâhî tecelliyi görmek ona nasip olmaz.

Hak Tealâ Hazretlerinden beklediğimiz şudur ki: Cümle kullarını, taklitten, gösterişten öteye geçemeyen itikattan saklaya; bu gibi şeylere bağlı kalmaktan koruya..

*

* *

Burada şöyle bir soru sorulabilir:

– Marifet haline yeteneği olana, kendi hakikatını anlamak ne şekilde olur?

Bu soruyu şöyle cevaplandırmak mümkündür:

– Ona gerektir ki, kendi hakikatına vâkıf bir ârif bula. Onu bulduktan sonra, candan, gönülden bağlanıp huylarını huy edine. İrfan sahibinin aslını bulabilmesi için, bu yolu tutması gereklidir.

Şu Âyet-i Kerime, bu mânayı anlatır:

– "Ona götürecek vesileyi arayınız." (5/35)

Bunun tefsiri şöyle olabilir:

– Beni bulmuş kullarım vardır: bana varmak dilerseniz, onları izleyiniz. Onlar, size bir vesile olur, bana ulaştırırlar.

Hal böyle olduğuna göre, o zatlara hizmetle, kişi zatına ârif olur. Nereden gelip, nereye gittiğini anlar, bulunduğu makamı da sezer.

* *

Bu âleme gelmekteki gayeyi şu Kudsî Hadis, bize anlatır:

– "Bir gizli hazine idim, bilinmek istedim; Halkı da bilinmem için yarattım."

Bu emir böyle, ama, Hakkı bilmek kolay iş değildir; ta, kişi nefsine ârif oluncaya kadar.. Bunu da şu Hadis-i Şerif bize anlatır:

– "Kim nefsini (kendini) bilirse yaradanını bilen o olur."

Aksi dahi böyledir; ehli anlar.. Bu Hadis-i Şerife havas ve avamdan bir çokları akılları yettiği kadar, mana vermişlerdir. Havas katında bir mana inşaallah beyan olunacaktır; yalnız bu makamda yedi şekil müşahede edilmiştir. Aşağıda bunlar açıklanacaktır.

KENDİNİ BİLMEK

I

İNSANIN KENDİNİ BİLMESİ İÇİN VERİLEN MANA ŞEKLİ

Bir kimse, kendi cisminde, cesedinde olan cüz'i ruhunu anlarsa; ki buna:

– Konuşan nefis.

Dense de olur. Hali böyle olan: Birinci mana şekli içindedir. Bu makama:

– Terakki.

Adı verilir.

Vahdet ehline göre; nefs, kalb, ruh, akıl ve sır hep birden, tek şeydir. Ancak, değişik şekil aldıkça ayrı ayrı itibar edilir, birer isim verilir.

O konuşan nefsin, cismi ve canı yoktur. Cesedin dışında ve içinde bir yönetici olur; tasarruf eder. Fakat ne mekânı, ne de bir nişanı vardır. Hiçbir özel yere sahip olmadan, nereye parmak basılsa, külli olarak orada var olur. Ayrıca bölünme, parçalanma gibi şeyler onun için yerinde sayılmaz.

Şahsın elinde tutan, gözünde bakan, dilinde söyleyen, ayağında yürüyen, kulağında işiten ve her duygusunda tasarruf eden odur.

Beden parçalarının her parçasında bizatihi tümüyle mevcuttur. Bütün bedeni kuşatmış olarak herşeyden münezzeh ve müberradır. Bir parmak, el ve ayak kesilecek olsa, ona ne noksanlık gelir; ne de bir eksilme.. Herhalde o, eskiden olduğu gibi merkezinde dâim ve kaim durur. Cesedin cümlesine fena gelse, ona ne yokluk olur, ne de zevâl.. Bunu anlatabilmek için, had ve hesaba sığmayan manalar vardır.

*

* *

II

İNSANIN KENDİNİ BİLMESİ İÇİN VERİLEN MANA ŞEKLİ

Bu ikinci şekilde olan kimse, ufuklara bakmalı.. Yani, afakta olan küllî nefse (bütüne) nazar eyleye.. Buna:

– Akıl, izafî olan küllî ruh.

Dahi derler; Allah-ü Teâlâ'nın halifesidir. Bu, cisim ve cisme bürünmüş değildir. Yerin ve semanın dışında dahi değildir. Bütün mevcudatı kuşatır; onlarda tedbir ve tasarruf eder. Ona nisbetle, üstünlüğün en üstü ile, altın en altı eşittir. Her mertebede zatı ile mevcut olur. Parçalanmaya ve bölünmeye gelmez. Gök yıkılsa, yer çökse onda bir hasar olmaz.

Meselâ: Dünyayı aydınlatan güneşe, ne zarar gelir ki: âlemde ne kadar evler, saraylar yapılsa, hepsine ondan ışık hâsıl olur. Ancak her ev bacasına ve her saray penceresine göre ışık alır. O evlerin çökmesi, sarayların yıkılması ile güneşe bir şey olacağı akla gelmeyeceği gibi, ona da birşey olmaz. Hak Teâlâ, her ne kadar insan ve hayvan yaratsa, o cümlesinde tedbir ve tasarruf edebilir; canlılardan ne kadarı ölürse ölsün, o izafi ruh, ne halde ise, o halde daim ve kaim olur.

İşte o ruha sahip olan, afâka nazar eyledikçe, bu halleri bilirse, ikinci şeklin ne olduğunu anlar.

*

* *

III

İNSANIN KENDİNİ BİLMESİ İÇİN VERİLEN MANA ŞEKLİ

Bu makamda olan dahi; yükseliş elde ettikten sonra gerekir ki:

– Cüz'i..

Tabir edilen ruhunu, küllî ruhta fani ve yok görmek suretiyle, izafî ruhta zinde ola.. Yani: Ruhun, küllî ruh; aklın küllî akıl olduğunu hakk'al yakîn müşahede ede; sonra:

– Cüz'i..

Deyimleri ata.. herşeyin bütüne bağlı olduğunu anlaya.. İşte üçüncü şekil de budur.

*

* *

IV

İNSANIN KENDİNİ BİLMESİ İÇİN VERİLEN MANA ŞEKLİ

Sonra o kimse bu makamda yükselmeye devam ede; kendi ruhunu izafi ruhta yok olmuş bula.

İzafi ruhu ise, Hakkın zatında mahvolmuş göre.. Parçalardan ve bütünden dahi halâs ola. Bunlar olunca bütün işleri Hakkın fiilinde; bütün isim ve sıfatı, Hakkın isim ve sıfatında, ayrıca bütün zatları da Hakkın zatında fenâ bulmuş ve yok olmuş göre..

Bu görüşünde sağlam olunca, ilm'el-yakin tabir edilen, tam müşahede haline erer.

– Ondan başka varlık yoktur.

– Varlık cübbesinde ondan başkası yoktur.

Manalarını da hal edinerek, tadarak anlar. Ayrıca:

– "Bugün mülk kimin? Vahid Kahhar olan Allah'ın.." (40/16)

Meâlini taşıyan âyet-i kerimedeki manaya da anlayış peyda ettikten sonra, dışta Hakk'tan gayri şeylerin mevcut olmadığını irfan yolu ile sezer; anlar..

*

* *

Buraya kadar dört şekil anlatıldı.. Bunları şöyle özetlemek mümkündür:

Zikri geçen şekillerden biri:

a) Enfüs –iç varlık–;

b) Afak –dış varlık–;

c) Enfüs ve afakın bir olması..

d) Anlatılanların hepsi, Yüce Hakkın zatında eridi ve yok olup gitti..

*

* *

V

İNSANIN KENDİNİ BİLMESİ İÇİN VERİLEN MANA ŞEKLİ

Burası öyle bir makamdır ki, buraya kadar anlatılan dereceleri birleştirip, hepsini bir görüp müşahede etmek gerekir. Bu dereceye erene:

– *İbn'ül-Vakit..*

Tabiri kullanılır.

*

* *

VI

İNSANIN KENDİNİ BİLMESİ İÇİN VERİLEN MANA ŞEKLİ

Bu makamı bulan zat, herşeye ayna olur. Bu makamın yolcusu, yolunda zatından gayrını göremez ve herşeyi kendine bağlı bulur. Ve:

– Cübbemin içinde Allah'tan gayrı yok; iki cihanda benden başkası olabilir mi?.

Der. Yani: Herşey ona ve herşeye o, bir ayna olur. Belki, ayna ve aynadaki boya, yansıma dahi kendi olur. Bundan önce, *İbn'ül-Vakit* makamında idi:

– Allah'tan gayri mevcut yok.

Diyordu.. Bu makamı bulduktan sonra:

– Yalnız "*Ben*" var.

Der. Şimdi buna:

– *Eb'ül-Vakit..*

Tabir olunur..

*

* *

VII

İNSANIN KENDİNİ BİLMESİ İÇİN VERİLEN MANA ŞEKLİ

Bu devrede salik, tam bir fenâ hali ile yokluğa kavuşur ve sade bir hiçliğe erer. Bundan sonra beka içinde bekaya varır; artık onun için, hal ve makam lâfı edilmez. Orada ne müşahede, ne de marifet kalır. Bunların tabiri ve izahı da mümkün olmaz. Zira burası, tam bir yokluk makamı sayılır. Hattâ:

– Makamı.

Kelimesi dahi, anlatmak içindir; zira bu halin sahibi ne makam, ne de nişan bilir. Ancak ehl-i zevk, tadış yoluyla anlar.

Allahım bu hali, bizim için de kolay eyle.

Ârif bu makama erince, cem -birlik- âlemine geçmiş olur. Ayrılma gerekirse ilâhî bir varlıkla süslenir. Kendi hakikatını bilir ve dolayısiyle Hakkı anlar. Bundan sonra. zâhirde anladığımız itikadların herhangi biriyle, bağlanıp kalmaz, anlatılmak istenilen mana da budur.

Bir şiir:

O olmayınca bulamadım yolu Hakka;

Orada oldum Hakla diri, buldum, beka.

Kendimi, kendim yitirdim; yine bulam kendimi;

Hep olursun, hiç edince, kendi kendini.

Artık, ârif anlar ki, gerek enfüs'te, gerekse afakta; tecelli eden tek zat, tek hakikattır; başkası yok.. Varlık, tek varlık, bir can ve bir tendir. Ama, hakikatın aslı, ne bölünmüş; ne de parçalanmıştır. Zâhirde görünen cümle şeyler, onun tecelligâhı ve âletidir.

Kâinatta bulunan cümle varlığın zerresinden, en büyüğüne kadar, hepsinde Hak esmâ ve sıfatı ile tecelli eder. Bu tecelli herkesin itikadına ve anlayışına göre olur. Her mahalde ve her makamda bir yüz gösterir.

İçte, dışta, varlığını gösterebilen; herşeyde suret olan, her akılda makul, her gönülde mâna, her kulakta işitilen, her gözde gören odur.. Bir yüzde tecelli ederse, öbüründen de bakar.

Bunların manası, yine başta söylenen cümleye gider. Taleb edilenle edilenin; aşıkla maşukun; itikad edenle edilenin tek şey olduğunu bilen için mana şudur:

– Aslında, irfan sahibi itikadın tek olduğunu bilince; kendisini özel bir itikada bağlamaz.

Üstteki manalara ışık tutan bir hikâye şöyle anlatıldı:

– Birkaç âmâ bir yerde otururlar. Aralarında bir konuşma geçer:

– Biz, fili görebilir miyiz?

Derler. Sonra, fil çobanı bunları alır, filin yanına götürür. Herbiri filin bir yanını bulur; tutar. Kimi, kulağına; kimi, ayağına; kimi, karnına; kimi, hortumuna yapışır.

Fili böylece bilip geçtikten sonra, kavgaya başlarlar.

Filin ayağına yapışan, direk gibi olduğunu, söyler. Kulağına yapışan, sofra bezine; karnına yapışan da küpe benzetir.

Hâsılı hangi organa yapıştılarsa, onu bildiler, itikadları öyle oldu.

İşte taklid suretiyle itikad sahibi olanların hali budur. Muayyen birşeye saplanıp kalırlar. O ölçülü halde mahpus olup dururlar.

Bir şiir:

Belli ölçüde kim kalırsa bugün mahpus;

Toprağa serildikte tümden olur me'yus..

Ne olursa olsun; irfan sahibi, kendini muayyen bir itikada kaptırmaz. Çünkü o, kendi zatına âriftir.

Bunu yukarıda da anlatmış bulunuyoruz; bahis açıldığı için yine tekrar ettik.

İrfan sahibinin; kendi hakıkatına da ârif olması, yani: Kendi gerçeğini anlaması, özünü bilmesi için, saygı ile dinlemesi icap eden beş şeye ihtiyacı vardır. İrfan sahibinin ermesi için bunların bilinmesi, bir zarurettir. Bu sebeple onları sırası ile alıyoruz; onlara:

– Hazarat-ı Hamse..

Derler.

—o—

HAZARAT-I HAMSE
(Beş Makam)

Şunun bilinmesi gerekir ki, Allah-ü Teâlâ'nın zatına ve sıfatına bir son olmadığı gibi, âlemlerin dahi, sonu yoktur. Zira âlemler, isim ve sıfatların zuhur yeridir. Zuhur eden, sonsuz olduğuna göre, zuhur yerlerinin de sonsuz olması gerekir.

– "O her an, bir şan alır." (55/29)

Âyet-i kerimesindeki mana icabı, Hakkın tecellisine son yoktur.

Yüce Hakkın kudreti, tam, mükemmel haldedir. Bu yüzden, bir kula bir tecelliyi iki defa eylemez. O, daima, yeni yeni tecelli eder. Ve aynı tecelli şimdiye kadar, iki kula olmadığı gibi; bundan sonra da olmaz.

Onun kudreti yüce; şanı büyük ve ondan başka ilâh yoktur.

Hakkın tecellisi için son bir nokta, tecelli yerleri içinde de bir bitiş olmamakla beraber; derler ki:

– Bütün olarak on sekiz; parça olarak da, on sekiz bin âlem var.

Bu görüşlerini, İbn-i Abbas Hazretlerinden rivayet edilen şu Hadis-i Şerife istinat ettirirler; Allah ondan razı olsun:

– "Allah-ü Teâlâ'nın on sekiz bin âlemi var; sizin şu dünyanız o âlemin ancak biri sayılır."

Bu âlemlerin cümlesi anlatacağımız:

– Hazarat-ı Hamse.

Tabir edilen, beş bölümde toplanır.

I

GAYB-I MUTLAK

Bu makama:

– Mutlak gayb, lâhut âlemi, hiçbir ölçüye, şekle sığmayan *–Lâtaayyün–* âlemi, itlak âlemi, mutlak âmâ, yalnız vücut, mutlak varlık, sırf zat, ümm'ül-kitap, mutlak beyan, engin bir nokta ve *Gaybîerin Gaybi..*

Derler. Nitekim, Kur'ân-ı Kerim'de buyuruldu:

– "Gayb'ın anahtarları onun katında olup onları ancak o bilir." (6/59)

Yukarıda zikredilen isimler, yalnız bir mertebenin adıdır. Dolayısiyle Yüce Hak bu makamda tam bir izzet ve herşeye karşı istiğna ile anılır. Aslında bu makama: İsim, şekil, sıfat ve sıfatlanan sözleri yaramaz; ama, maksadı anlatabilmek için, bazı tabirleri kullanmak icap ediyor. Zira, bu makamda *Zat-ı İlâhî*, her şeyden tenzih edilir. Çünkü henüz esma ve sıfat dairesine tenezzül etmemiştir. Bütün isimler, Yüce Hakkın zatında yokluğa gömülmüş ve istihlâk haline geçmiştir.

Sunacağımız âyet-i kerimeler, bu manayı anlatır:

– "Gerçekten Allah'ın âlemlere ihtiyacı yoktur." (3/97)

– "İnsan üzerinden bir zaman geçmedi mi ki; o devirde insan, anılan şey hiç değildi." (76/1)

– "Rabbin noksan sıfatlardan münezzehtir; vasfını ettikleri herşeye karşı bir izzete sahiptir." (37/180)

Gelelim Hadis-i Şeriflere:

– "Allah-ü Teâlâ öyle bir halde idi ki, onunla beraber olan şey yoktu."

– "Gizli bir hazine idim..."

Bu âyet ve hadislerdeki cümleler, anlattığımız makamın plânını çizer.

Ne olursa olsun; Yüce Hakkın zatına ârif, yani: Anlayış sahibi olana değişen bir şey yoktur. Evvel zaman ne idiyse, şimdi de öyledir.

Hazret-i Ali (k.v.):

– "Allah-ü Teâlâ, öyle bir halde idi ki, onunla beraber olan şey yoktu."

Hadis-i Şerifi işitince:

– Şu anda dahi öyledir.

Dedi. Hazret, zikri geçen Hadis-i Şerifi âdeta tasdik eder gibi konuşmuş ve Hadis-i Şerifin bir başka yüzünü açıklamış ve şerhini yapmıştır; Allah ondan razı olsun.

II

ÂLEM-İ CEBERÛT

Bu makama:

– Ceberût âlemi, birinci taayyün, birinci tecelli, ilk cevher. Hakikat-ı Muhammediye, izafi ruh, külli ruh, muzaf olan gayb ve kitab-ül-mübin..

Derler. Ümm'ül-kitapta, herşey toplu görüldüğü halde, kitab'ül-mübinde tafsilata geçilir. Ümm'ül-kitap, zattır. Bu makama:

– İsimler âlemi, ayan-ı sabite, mahiyet âlemi ve büyük berzah.

Dahi, derler. Bunların hepsi birinci mertebenin ismidir. Ama hepsi birer itibarla söylenir; ehli için gizli sayılmaz.

III

ÂLEM-İ MELEKÛT

Burası melekût âlemidir.

– Misal âlemi, hayâl âlemi, birincilik, ikinci taayyün, ikinci tecelli, sidre-i müntehâ, emir âlemi, küçük berzah ve tafsil âlemi..

Dedikleri dahi vakidir.

Özetle şu mana dahi verilebilir:

– Ruhlara nefislere has olan gizli alem..

IV

ŞÜHUD-U MUTLAK

Buraya:

– Şahâdet âlemi, mülk âlemi, nasut âlemi, halk âlemi, his âlemi, unsurlar âlemi, felekler ve yıldızlar ve mevalid âlemi.

Derler. Bunlardan murad, madenler, bitkiler ve hayvanattır. Arş-ı azimi de bu makamdan sayarlar. Cisimler âleminin hepsini bu makam kuşatır.

Bunlar, şehadet âlemine ait tabirlerdir. Bu âlemlerin dışında kalanlar cümlesine:

– Gayb âlemi, emir âlemi.

Olarak, iki isim verildiği de olur. Ayrıca:

– Gayb ve şehadet..

Tabiri kullanırlar ve:

– Dünya işi, âhiret işi..

Olarak da anlatılabilir.

* *

Aşağıda anlatılacak olan, dört âlem, dört derya mesabesindedir. Onlar şudur: Mülk, melekût, ceberût ve lahut âlemi.. Bu dört derya, ezelî ve ebedî olup evveli ve âhiri yoktur.

Söze, işin başından başlayalım. O, zat deryasıdır; buna:

– Lâhut..

Tabiri kullanılır.

– "Gizli bir hazine idim; bilinmemi istedim.."

Düsturuna göre; Zat-ı İlahî coşarak, ceberût âlemini zuhura getirdi; buna:

– İzafi ruh..

Dahi denir. Âlem-i ceberût coşunca da, melekûtu zuhura getirdi. Melekût âleminin coşmasiyle mülk zuhur etti. Burada coşmadan kasd, zatî meyildir ve o zatın iktizasıdır. Bu anlatılan işler, göz açıp kapayacak kadar az bir zaman içinde olur; belki daha da tez olur. Şu âyet-i kerime bu manayı daha güzel anlatır:

– "İşlerimizin oluşu, bir göz işareti kadar az bir zamandadır; belki daha kısa bir zamanda." (16/77)

Bu bir emir işidir. Buna:

– Ol emri..

Denir. Kâinata, göz işareti anı gibi, az zamanda:

– Ol...

Dedi; o anda herşey oldu.

*

* *

Olan işlerin hiç biri, yoktan zuhura gelmedi. Hepsi bir zatî inkılâptan ibarettir.

– Yoktan oldu:

Demeden kasd:

– Zatı, zatında saklı iken, isteği ile açığa çıktı.

Demektir. Zira ne var yok olabilir; ne de yok var olabilir. Zat deryasında meydana gelen inkılâp sayesinde âlemler zuhur etti.

Meselâ: Denizleri düşünelim; birinin akıttığı su ile ikinci, ondan akanla, üçüncü sonrası da, dördüncü olur; böylece dört derya zuhur eder.

Hava, suya; su da soğuğa nasıl inkılâp ederse, bu haller böylece olup gider.

Bu anlatılanlar bir nurdur. Her inkılâbında bir yeni şekil olur. Ârifler katında öncesi ne idiyse, şu anda yine öyle...

Anlatılan âlemlerin cümlesi, bir nur denizidir; daima dalgalanır ve yeni, yeni tecelliler olur.

– "O her an bir şan alır." (55/29)

Düsturuna göre, o ilâhî dalga zattan gelir; yine zata gider. Şu cümledeki mana da önemlidir:

– Herşey ondan geldi; yine ona gider.

Bundan başka:

– "İşlerin hepsi ona döner." (11/123)

– "Allah, yerin ve semâların nurudur." (24/35)

Âyet-i kerimelerindeki mana, maksadı anlatmak için kâfi gelir.

Bir şiir:

Cümle âlem zatmış;

Hikmet Deryasıymış;

Hakka vuslat imiş; Allah var, ilâh yok..

Bir başka şiir:

Mutlak varlık, denizinde çıkınca dalga;

Gizli açık:

– Hak ben..

Sırrını söyler halka.

*

* *

İşte bu denizin dalgasına:

– Masiva.

Denir. Derya için de:

– Ezelî ve ebedî varlık..

Denilmiş; dalgalar için de:

– Sonradan zuhura gelen hadiseler.

Adı verilmiş..

Evvel âhir varlık, Yüce Hakkındır. Var görünen masiva ise, mutlak olan varlıkta sayılır. Bütün mevcut şeyler, mutlak zattan zuhura gelir. O varlığa can olan tecelli bir an kesilse, o anda hepsi yokluğa gömülür.

V

İNSAN-I KÂMİL(1)

Burada *İnsan-ı Kâmil* anlatılacaktır. Anlatılan hazarat ve âlemlerin hepsini bu insan kapsar ve benliğinde toplar. *İnsan-ı Kâmil*, birleştirici mertebeye sahiptir; İsm-i Azam makamındadır. İsm-i Azam nasıl bütün isimleri özünde toplar ise, *İnsan-ı Kâmil* de onun gibi, mülk, melekût, ceberût ve lâhût âlemlerini toplar. Zâhirde olsun, batında olsun, *İnsan-ı Kâmil*'in kuşatmadığı hiçbir makam yoktur. Zatî olan bir sirayetle, hepsinde hükmünü geçirir ve

(1) İNSAN-I KÂMİL, üzerine 55. sayfada biraz daha bilgi verilmiştir.

hangi şey olursa olsun; onda ayniyle zuhur eder. Nitekim, Hazret-i Ali şöyle söyledi:

Sen kendini sandın bir parça, küçük;

Halbukî sende âlem var, en büyük.

Yani, sen kendini ufak bir şey sanırsın; halbuki sende en büyük âlem saklı ve gizli.. Bir mürşide gider özüne karşı anlayış alırsan herşeyi sende ve seni herşeyde var görür; yakinen bilirsin.

İnsan-ı Kâmil'in büyüklüğünü, üstünlüğünü şöyle tasavvur edebilirsin: On sekiz bin âlem; bir havan içinde döğülse, hamur haline gelse, terkibi *İnsan-ı Kâmil* olur. Bu insan; on sekiz bin âlemi, on sekiz bin gözle seyreder. Her âleme, o âleme has olan bir gözle bakar. Duygular âlemini, duygu gözüyle; akılla sezilenleri akıl gözüyle, manaları da kalb gözüyle seyreder. Öbürlerini de buna kıyas et. Duygu (madde) gözüyle, manaları seyredeceklerini sanan gafiller, sadece bir ümit içinde erir; bu, ehline malûmdur.

Bir şiir:

Yürü, bir göz bul çare eyle;

Bu kez, ondan ona nazar eyle.

Gayb âlemini, seyredebilmek için, Hakkanî bir göz gerek.

Âlemleri; on sekiz bin olarak hesap edenler için temel şudur: Küllî akıl, küllî nefis –bunlara levh ve kaklem de denir– arş, kürsî yedi kat semâ, dört tabiat unsuru ve üç mevâlid; bunlar bütün olarak on sekiz eder. Teferruat itibariyle de, on sekiz bin olur. Bir çok büyükler böyle der. Gerçek durumda esas olan ise; âlemlerin, sayıya gelmeyeceğidir.

—o—

FAYDALI BİLGİLER

Konumuza dair birkaç faydalı bilgi verelim. Şöyleki:

Yeryüzünde bulunan cümle yaratılmışlar, sularda olanların ancak onda biri sayılır.

Yerde ve sularda yaşayanlar bir arada sayılsa, havadakilerin ancak onda biri olabilir.

Yerde, sularda, havada bulunan varlıklar bir arada sayılsa, birinci kat gökte yaşayan meleklerin ancak onda birini teşkil eder.

Yerde, sularda, havada ve birinci kat gökte yaratılmışlar toplansa; ikinci kat gökte olanların onda birini tutabilir. Bu kıyas yedinci kat göğe kadar aynı şekilde devam eder.

Ve yedi kat yer derinliğinde, yedi kat gökte yaşayan melekler ve mahlukât ancak *Kürsi*'de olan

meleklerin onda bir sayısını tutar. Bir âyet-i kerimede şöyle buyurulur:

– "Onun Kürsi'si yeri gökleri içine aldı." (2/255)

Kürsî'de, yedi kat yerde, yedi kat gökte ve denizlerde bulunanlar, arşın bir köşesine sığınan meleklerin onda biridir.

Ve bu sayılanların cümlesi, *Müheymin* melâikenin onda biri olabilir.

Müheymin melâike; yaratıldığı günden bu yana, Hak cemalinin hoşluğunu seyirden biran bile ayrılmamış, o cemalin seyrinde hayran olmuşlardır. Ne kendilerini bilirler, ne de başkalarını. Henüz âlemlerin yaratıldığından ve Âdem peygamberin yaratıldığından haberleri yoktur. İblisin varlığını da bilmezler; bunlardan asla haberdar değillerdir.

*

* *

RUH ADLI MELEK

Sonra Yüce Hakkın ulu bir meleği vardır; başında hesapsız saç bulunur. Ona nisbetle anlatılan melekler, arş, ferş; bir insanın eline veya saçının teline takılan inci gibidir.

Eğer Hak Teâlâ, ona bir emir verseydi, cümle varlığı bir lokmada yutar ve boğazından zerre kadar bir şey geçtiğini bilmezdi; bunun adı şudur: *Ruh*...

İNSAN-I KÂMİL

İşte bahsi geçen cümle şeyler, melek ve felek *İnsan-ı Kâmil*'in kalbine konsa orada zerre kadar dahi tartı değmez. Hazret-i Beyazid, bu makama varınca şöyle anlatmıştır:

– Arş ve ondakiler, milyon kere büyüse ve ârifin kalbinde bir köşeye konsa; orada bir şeyin varlığını duymaz.

O gönül ki, yerlere ve göklere, arşa ve kürsiye sığmayan, Yüce Hakkın azamet ve celâlinin, cümle zat ve sıfatının tecelli yeri olmuştur; ona bu kadar büyüklük çok mudur?. Bunu, şu Kudsî Hadis de teyid eder:

– "Göklerime, yerlerime sığamam, lâkin mümin kulumun kalbine sığarım."

Burada müminden murad, *İnsan-ı Kâmil*'dir. Kalbe sığmaktan murad ise, o kalbin Hak cemale ayna olmasıdır. İşte şu Hadis-i Şerif bunu anlatır:

– "Mümin, müminin aynasıdır."

Birinci müminden, *İnsan-ı Kâmil*; ikincisinden de, Yüce Hakkın zatı kasd edilir. Açık manası:

– *İnsan-ı Kâmil* Hakkın aynasıdır.

Cümlesi olur.

Büyük mürşid Muhiddin-i Arabî, Füsus'unda kalb azametini haber verirken; Bayezid Hz. nin beyanına da değinmiş, şöyle demiştir:

– Onun açıkladığı mana, ârifin, cisimlere nisbetle büyüklüğüdür. Burada ben de şöyle derim:

Şu sonu olmadığı anlatılan varlık için; kendisini yaradana bakarak bir son bulunur.

İşbu hali ile anlatılan varlık, *İnsan-ı Kâmil*'in kalbine konmuş olsaydı, onun ağırlığını duymazdı.

Hazretin anlattığı azamet, sayı ve hesaba gelmeyeceği gibi; vehim ve kıyasa sığar cinsten de değildir. O, zevke dayanır. Allah-ü Teâlâ o zevkleri cümlemize nasip eyleye... Hû!.

Hazret-i Bayezid, bu makamda şu şiiri söylemiştir:

Sevgiyi, kadeh, kadeh aldım;

Ne şarap bitti; ne ben kandım..

Bu makamda anlatılan sevgi, aynen sevilendir. Bu şiiriyle Hazret, kalb mertebesinden haber vermiş

ve onun genişliğini anlatmıştır; ki bu, ehline malumdur. Tefsir gerekirse, şöyle denir:

– Kalb aynam, ezelî ve ebedî sevgilinin tecelli ve feyizlerine mazhar oldu. İlâhî feyizler, birbirini takip ederek inip gelmekte ve kalbim onu kabul etmektedir. Ne sevgi bitti, ne de kalbimin kabulü tükendi; tükenecek gibi de değil..

Bunları anlatmaktan gaye, *İnsan-ı Kâmil*'in azametini ve mertebesini açıklamaktır, dolayısiyle Yüce Hakkın yüceliğini..

Bir şiir:

İnsan, keyfiyetini, bilemedikten sonra;

Nasıl ezel sahibi Cebbar Allah'a vara!.

Cümle ağaçlar kalem, denizler, mürekkep, insanlar, bu gözle göremediğimiz melekler, cinler de kâtip olsa, *İnsan-ı Kâmil*'in hallerini anlatıp bitiremezler. Zamanları, dünya kuruluşundan, kıyamete kadar uzasa; bu faslın yüzündeki ince zarı dahi atamazlar.

Bu fasla işaret olarak; şu âyet-i kerimeyi zikredelim:

– "Söyle; denizler mürekkep, ağaçlar kalem olsa, Rabbımın kelâmı bitmeden tükenir; bir misli daha gelse, yine tükenir." (18/109)

İnsan-ı Kâmil'in bir adı (Elif-Lam-Mim) dir. Nitekim, Kur'ân-ı Kerim'in başında.

– "Elif-Lam-Mim şu kitap var ya, onda şüphe yoktur." (2/1)

Buyurulur. Bir hadisi şerifte:

– "İnsan ve Kur'ân ikizdir."

Buyurulur. Burada insandan murad, *İnsan-ı Kâmil*'dir. Burada ikizden kasd, aynı batında doğan ikiz kardeş manasına gelir.

Hâsılı..

Yukarıdan beri ne anlatıldıysa, hepsi birbirinin aynasıdır. Lahût'un aynası ceberût; ceberûtun aynası melekût; melekûtun aynası mülktür. Bunların hepsine ayna, *İnsan-ı Kâmil*'dir. *İnsan-ı Kâmil*, Allah-ü Teâlâ'nın halifesidir. Ve kendini gösteren bir aynadır. İlâhî varlığı, kâinatı gösteren bir aynadır. *İnsan-ı Kâmil*'in özünde olmayan hiçbir mertebe yoktur.

*

* *

Elde olmayan sebeplerle söz uzadı; sadede gelelim. Esas mevzu, Muhiddin-i Arabî'nin şu cümlesi üzerineydi:

– İrfan sahibi, eğer kendi özündeki gerçeği anlasaydı; belli bir itikada bağlanıp kalmazdı.

İnsanın anlatılan hale gelmesi, *İnsan-ı Kâmil* olması sayılır. Buraya kadar saydığımız şeyler *İnsan-ı Kâmil*'in binde bir vasfını teşkil eder. İnsan bu mertebeyi bulduktan sonra, mutlak surette Hakkın tecelligâhı olur; ki, o hangi yönden kendisine tecelli ederse, kabullenir. Bu mertebeyi bulana:

– *İnsan-ı Kâmil*..

Denir. Hak Teâlâ, bu mertebeye ermeyi cümlemize ihsan eylesin. Amin!. Hû!.

*

* *

Ey kardeş, insafla düşün. Hak bize büyük istidat vermiş. Biz ise, bunu boşa gideriyoruz; lâyık mı?.

– "Onlar, hayvan sürüleri gibidir; belki daha şaşkın." (7/179)

Âyet-i kerimesi ile anlatılan zümrenin derecesine kendimizi indiriyoruz: Bize hayıf oluyor; bize yazık oluyor.

İnsan-ı Kâmil olmak kolay değil; ancak kâmil bir zatı bulup elini tutmakla, ona hizmet etmekle kabil olur.

Yüce Hak o istidadı herkese vermiştir; ama, insan kendini alt dereceye düşürür; istidadını yitirir.

Kendini bir kâmil mürşide teslim et. Sen dahi bir insan ol.

Asıl kemal, insanlığı belli bir itikada bağlı bilmemektir. Ama sanılmaya ki: *İnsan-ı Kâmil* mezhepsiz ve itikadsız bir kişidir. Zira, onun mezhebi ve itikadı ilâhî dilekte ve ilâhî emrin varlığındadır. Onların inanışı, mecazî mezhep ve itikad değildir. Hak erenlerinden bazısına:

– Hangi mezheptensin?

Denince:

– Huda mezhebindenim.

Derlerdi.

Bir şiir:

Bütün mezhepler kaydından beri ol;

Tüm yolcuların başta gideni ol..

*

* *

Bazı büyüklere şöyle sordular:

– Anlatıldığına göre, irfan sahibi özel bir inanışa bağlı kalmaz; lâkin halka uyar bir şekilde açığa çıkar. Çünkü:

– "İnsanlara, akıl erdirecekleri kadar konuşunuz."

Buyurulmuştur. Eğer kalbindekini açığa vurursa, onu hemen öldürürler.

Durum böyle olunca, o irfan sahibi, munafık olmaz mı?

Cevap şu oldu:

– Olmaz. Zira münafık ona denir ki, gizli bir itikada sahip olur; bu itikadının aksine amel izhar eder. Yaptığının yersiz olduğunu kendisi de bilir. Ârif odur ki, hem izhar ettiği itikat Hak olur; hem de içinde olan itikada dışı zıt görünür; ama değildir. İrfan sahibinin çerçevesi geniştir. Onda iki zıt dahi birleşir; bu zıtlar zâhirdekilere göre olsa dahi, ona göre zıt olmaz. En iyi bilen Allah'tır.

—o—

MANEVİ YOLCULUKLAR
(Seferler Faslı)

Şimdi, bilinmesi gereken bir şey var. O da; irfan sahibinin başlangıcını ve dönüş yerini anlayıp nereden gelip ve nereye gittiğini bilmesidir.. Bu da aşağıda anlatılacak üç sefere, yani: Yolculuğa bağlıdır. Dolayısıyle o seferleri, yani: Yolculukları anlatacağız. Buradaki sefer:

– İnsanın manevî yolculuğu..

Demektir. Bu yolculuğun önü sonu yoktur; ancak seçtiğimiz bu üç sefer hepsini toplamıştır. İnsan bu üç seferi, bitirmedikten sonra nefsini anlayamaz ve Yaradanına karşı irfan duygusunu bulamaz. Ne kendisi olgunlaşır; ne de başkasına önder olabilir.

*
* *

I

SEFER-YOLCULUK

Bilinsin ki, her şahsın, zat-ı ilâhîde bir gerçek yeri var. O gerçeğin, Hak Teâlâ şu duygu ve şehadet âlemine gelmesini ve zuhurunu dilese, ilk şeklini akl-ı külde çizer; ki orası ilâhî aynadır. Ve Allah-ü Teâlâ'nın bilgi âlemidir. O şekil; Hakkın dilediği kadar orada kalır; sonra küllî nefsi, sonra arş ve kürsiyi aşar; gökleri, tabaka tabaka geçer, ateş küresine iner. Sonra havayı, suyu geçer toprağa düşer. Bundan sonra, madenlere, bitkilere, meleklere, insanlara ve cinlere uğrar.

İnsan mertebesine gelinceye kadar hayli vartalar atlatır. Her mertebede hayli güçlükle karşılaşır. Gâh, yükselir; gâh, alçalır. Düşe kalka gelip insanda yerleşince, yarım daire, tamam olur; ki, buna:

– Esfel-i safilin.

Tabir edilir. Sonra burası, akl-ı küll, âlâ-i illiyyin mertebesidir.

Anlatılan işin başı şu âyet-i kerime ile tesbit edilmiştir:

– "Biz insanı, yaratılışın bütün güzelliğine sahip olarak yarattık; sonra, esfel-i safiline indirdik." (93/4-5)

Anlatılan bu mertebelerin hepsi; insanlık mertebesine varıncaya kadar birinci seferi teşkil eder.

Eğer insan, geldiği ve döneceği yeri anlamadan bu yolculuğa katılır, sadece seyir ve sülûkla meşgul olur, yalnız başlangıç noktasını bulursa cem âlemini bulmaktan uzak kalır, ayrılıkta sayılır. Buna işaret olarak:

– Cem âlemini bulmadan ayrılık, şirktir.

Diye anlatıldı. Şu âyet-i kerimede buyurulan:

– "Onlar, hayvan sürüleri gibidir; belki daha şaşkın.." (7/179)

Zümreye dahil olup öyle haşr'olur.

* *

II

SEFER-YOLCULUK

Bunun için:

– Müşahede ve terbiye seferi..

Tabir edilir. Bu ikinci seferde, bir kâmil mürşide yapışıp, akl-ı külle uçmak ve manevî bir yolculuğa girmek gerek.. ki buna:

– Hakikat-ı Muhammediye.

Dahi denir. Pirlerin himmeti ve gayreti ile buna ulaşmak gerek.. Bu, özel bir vuslattır.

– Ancak gerçek durumu ile insan; oyalayıcı şeylerden birer birer geçerken, kendi mertebesine gelinceye kadar, uğradığı her şeyden bir renk almıştı. Her birinden yaramaz bir sıfat takınmıştı. Bu yüzden:

– "Onlar hayvan sürüleri gibidir; belki daha şaşkın.." (7/179)

Âyet-i kerimesi ile anlatılan zümreye karışmıştı.

İşte mürşid-i kâmile erince, o yaramaz ahlâk ve yaramaz huyların hepsini bir yana attı. İlk hali ne idiyse, yine öyle oldu. Esasen bu şekilde pâk ve temiz olmadıktan sonra, küllî akla varmak kolay olmaz.

Bir salik düşünelim, küllî aklı bulmadıktan sonra, Hak ehli katında yetişkin değildir. Yetişkin olmak için, daha yolda iken küllî akla erişmek gerek. İşte vel mertebesi bu makamdır.

Bir şiir:

Delile erenler, ergin olurlar;

Delili olmayanlar çirkin olurlar..

Salik, Küllî aklı bulunca erler mertebesine erişir. Buna:

– Hakikat-ı Muhammediye.

Denir.

– "Allah, ilk önce aklımı yarattı."

Buyurulan Hadis-i Şerif cümlesindeki mana budur. Salik yine bu makamda, renksiz olur ve vahdet bulur.

Bu manada güzel bir şiir:

Renksiz, rengi de esir eder;

Musa, Musa ile cenk eder..

Renge girmeşen hoş yol bulur;

Musa-Firavun hep dost olur..

* *

Bu makamda salikin akıl, akıl bütünlüğünü bulur. Nefsi, küllî nefse geçer. Ruhu mukaddes ruh olur.

Bu makama:

– Ayrılıktan sonra birleşme..

Derler. Burası Hakka meczub olanların makamıdır. Hayret, heyhat, vehim ve akıl burada olur. Birçokları bu makamda sapıtır. Nitekim, bu manada:

– Ayrılık olmadan **birliği aramak sapıklık olur.**

Denilmiştir.

Hak yolcusu bu makamda kalır, ileri geçemezse bir başkasını kemale erdirmeye, irşad etmeye nail olamaz.

Haddizatında bu makam son derece tatlı bir makamdır; Hakta ve Hakla yolculuk mertebesidir.

Çünkü, Hak yolcusu salik, burada varlık zerresini ummana atıp dağılmıştır. Artık ne kendinden, ne de âlemden haberi vardır; ne de başkasından.. Bundan sonra herhangi bir şeyden zühd yolu ile kaçınamaz. Şer'i emirlerle herhangi bir kayda giremez. Ama, bu makamı da bırakıp geçmek gerek. Allah'ın yardımı ile bu makamda Hakla yok olma halini bulup sonra da onunla beka âlemine ermek gerektir.

*

* *

III

SEFER-YOLCULUK

Bu yolculuk Hak'tan başlar, aynı zamanda Hak'la beka makamıdır. Yani, Hak'tan halka yolculuktur. Birlik âlemini bulduktan sonra, ayrılık haline geçiştir. Açıkçası: Bu yolun yolcusu, irşad için, manevî bir inişle, beşeriyet kisvesine bürünüp bulunduğu makamdan halk arasına karışır. Nitekim peygamberimiz:

– "Ben de sizin gibi beşerim."

Buyurdu. Bu makamda yemek, içmek, uyumak, nikâhla kadın alıp evlenmek vardır; ama hiçbirinde ifrat veya tefrit olmaz, tam itidal ve istikamet vardır.

Bir şiir:

Ne ifrat, ne tefrit ola'nda;

Doğru yol odur bu meyanda..

*

* *

Bu mertebeye eren, iffet ve istikamet sahibi olur. Dinî hükümlere zâhiren de bağlıdır; onlara tamamen uyar. Ancak farz ibadetler dışında, bazı çeşitli ibadetlere bağlanıp durmaz. Hem kesret âleminde hem de vahdet âleminde daimî salât içinde

bulunur. Dış âlemi, halka yanaşık; iç âlemi ise, Hakka yapışıktır. Bu zatı anlamak, halk için hayli güçtür. Zira bu halk, zâhirde kimin ibadeti çoksa, zâhirî zühdü ve takvası çoksa onu kâmil bilir. Halbuki kâmil insanın olgunluğu, bu zâhirdeki duygu gözü ile görünmez. Onu görmek için Hakka ulaşmış göz gerek.

Hasılı: Kâmil olanı, yine kemâle eren görür ve bilir.

Bu daire, cem âleminden sonra hâsıl olan fark dairesidir. Hazret-i Ali (k.v.) şöyle anlattı:

– Cem âlemi olmadan fark, şirk; cem âlemi sonunda fark olmazsa zındıklık; cem'i, fark'ı bir bulmak da tevhid sayılır. (1)

Bu üç makam, anlatmak istediğimiz şeyin manasıdır. Ayrıca ayrıntılara girmeye gerek yok..

Kâmil zatın bu fark makamına inişi terakki sayılır. Bu makama gelince, nefsine ârif olur; açıkçası: Kendini bilir. Esas varlığa bağlı olduğu için, herhan-

---

(1) Hz. Ali (k.v.) bu cümlesi ile kanaatımızca şöyle demek istiyor.

– Birlik âlemini bulup hiçlik haline ermeden, varlık iddiası ile irşad yolunu tutmak şirktir. Bu âleme inişi kabul etmeyip hiçlik âleminde kalmayı arzu, zındıklık; hiçlik ile varlığı birleştirmek tevhid olur. (Sadeleştiren)

gi hususî bir itikada bağlı olmaz. En iyisini Allah bilir.

Hal böyle olmasına rağmen, Hz. Şeyhin anlattığı gibi, hiç kimseyi; beslediği itikad dolayısı ile sorguya çekmez, karışmaz, inkâr da etmez. Çünkü, cümle inanışı benliğine sindirmiştir. Açıkçası, irfan sahibi, toplayıcı bir gözeyi anladı, bu yüzden toplayıcı hakikatın, her itikad bölümünde bir yüzü vardır, zira mutlak bir göze dedikleri o âriftir. Kayıtlı bir yönü bulunmayan, hiçbir mutlak yoktur. Bu sebeple, her neye ibadet edilse, mutlak o yüze çıkar. Bu durumu, itikad sahibi ve ibadet eden bilse de, bilmese de böyledir.

Şeyh İrakî şöyle der:

– Hak Teâlâ cümle eşyayı, zatının aynı kıldı. Hikmeti ise, kendinden gayrına ibadet olunmaya, başkası sevilmeye.. İlâhî gayret (kıskançlık) bunu gerektirdi.

Bir şiir:

Gayreti, yabancı komadı Hakkın;

Şüphesiz o. aynı oldu eşyanın..

Bir başka şiir:

Hak diledi ki, eşyayı yarata;

Özünden gayrı komadı arada.

Bu âlemde tapanlar ona tapa;

Ki, her yüzde görünen o, halk kapa.

Ki, insan iyi huyla kapabilir;

Ve dar gönüller onunla yapılır..

* *

Yukarıda arz edilen hususlar, şu Âyet-i Kerimenin bilinen meâlidir.

– "Rabbın hükmü şu ki; kendisinden gayrısına kulluk etmeyesiniz." (17/23)

Daha açık manası ile ifade edilen mana şudur:

– Ey Peygamber, Rabbın takdir ve hükmü şu ki: Sevgide, övmede, senada ondan başkasını bilmeyesin, görmeyesin ve kul olmayasın. Zaten, ondan başkasına ibadet, mümkün değildir. Hatta puta tapanın tapışı bile sonuçta Hakka varır; çünkü onun varlığı da Hakkındır. Bunu anlamak için cümle varlık, Hakkın olduğunu anlamak ve bilmek gerekir; sözümüz onlara aynadır.

İşte irfan sahibi, bu manayı anladıktan sonra, ne muayyen bir itikada sahip olur; ne de diğer kimselerin itikadına sataşır, inkâr eder. Zira: Cümleyi bir

emir zincirine bağlı gördü; kendisinin de, emir ve iradeden başka bir şey olmadığını anladı. Mevcut, yalnız o.. Yine o irfan sahibi, herkesi mazhar olduğu isim tecellisi cihetiyle itikad ve edeplerini yerli yerinde gördü.

Bir şiir:

Bir zerrecik yerinden kayıp oynasa;

Âlem harap olurdu, baştan ayağa..

*

* *

İrfan sahibine:

– "Her ne yana dönerseniz, Hakkın (tecelli) yüzü o yandadır." (3/115)

Âyet-i kerimesinin manası zâhir olur.

Yani, zâhirde ve batında cephenizi nereye çevirirseniz, orada Hakka çıkan bir yol vardır. Gerçekte:

– "O, her an, bir şan alır." (55/22)

Kaidesine göre, makamlar ve mertebeler de bulunur.

Her makamda bir türlü, her mertebede bir başka yüz gösterir. Her yüzde bir başka türlü güzellik, her güzellikte bir başka aşk, her aşkta bir türlü gam-

ze, her gamzede bir türlü işve, her işvede bir türlü cilve, her cilvede bir türlü naz, her yerde de bir türlü başlama şekli vardır. Bu yüzden aşka müptelâ olup inleyen zatlar çeşitli hallere düşerler. Gâh, kabz ve celâl sıfatına mazhar olurlar. Gâh, bast ve cemâl sıfatı tecellisinin mazharı olur; zevk alır, zevke dalar, safa bulurlar. Gâh naza, gâh niyaza kapılırlar. Bu sıfatlar, aşıkın nazarında türlü türlü haller alır; fakat o aşık, hiçbirini itmez. Hal böyle olunca, ârif kendini nasıl muayyen bir itikada kaptırsın; gitsin.

Aşıkın sevdiği mahbup, hangi sıfatı takınsa, hangi libasa bürünse ve her ne şekilde tecelli etse, katiyet gaflete düşmez ve tek yüzüne bağlanmaz. Ayrıca her yüzden onun güzelliğini gördüğü gibi, tek yüze bağlanıp kalanları da mazur görür. Dairesi geniştir. İtikad faslında, tek yüze bağlanıp kalmanın da ilâhî şuûnattan biri olduğunu bilir ve ilâhî isimlerden birinin gereği olduğunu kabul eder. Nitekim izzet sahibi Yüce Hak bu âyetinde şöyle buyurdu:

– "Yeryüzünde hiç bir canlı yoktur ki, Hak onun nasiyesinden tutmuş olmasın; kesin olarak bilinsin ki, Rabbim sırat-i müstakim üzeredir." (12/6)

Bu âyet-i kerime, Hud nebinin dilinden anlatılır.

*

* *

Herkes, bir ismin mazharı olup onun tasarrufu altında bulunur. Celâl, cemâl, hadi, mudill, bunların hangisi olursa olsun, onun doğru yoludur. İtikad bahsinde de aynıdır. Bir kimsenin itikadı, diğer şahsa göre ayrılık taşısa bile, aslında mazharı olduğu isme binâen, doğru yoldadır; onun müstakim sıfatı odur. Meselâ, yayın doğruluğu eğri olmasından anlaşılır. Şaşkınlık, hakkın mudill ismine göre doğrudur, hadi ismi onu, eğri bilse de, yine doğru sayılır. İşte, ârif kişi, bu manaya vâkıf olduğu için, hiç kimsenin dinine sataşmaz..

* *

Burada bir soru akla gelir. O sorunun cevabını kader sırrına aşina olmayan vermeye kadir olamaz, ehli olana kolaydır.

Sual şudur:

– Cümle ibadet ve diğer bütün ahval, ilâhî esma tecellisi gereği oluyor ve kulun da onları yapıp yapmamakta bir seçme ehliyeti olmuyor. Bunda anlaşılıyor ki, herkes bulunduğu işi yapmaya mecbur.. Bu da cebre girer ve zülum olur.

Cevabı şöyle olabilir:

– Yukarıda sorulan sorunun tahkik neticesinde iki durum hâsıl olur. Bir defa mahiyetler, önceden yapılmış değildir. İkincisi ise, ilmin, bilinen şeye tabi olmasıdır. Bu iki duruma vukuf peyda olunca az da olsa, kader sırrına vukuf peydah olur. Beyan edilen iki şeyi aslına uygun şekilde anlamak icap eder. Onlara vukuf peydah olunca, Allah'ın yardımı ile kader sırrına da nüfuz peydah olur. Çünkü bunlar anahtar mevkiindedir.

Yukarıda:

– Mahiyetler.

Diye arz edilen kelimenin manası şudur:

– Eşyanın ilâhî bilgi denizinde mevcut olan suretleri...

Ama ilimle sınırlı suretleri.. Mahiyetlerin bir adı da ayan-ı sabite, olarak anlatılır. Orada Hakkın ilmi zatının aynıdır. Bu hal, *İnsan-ı Kâmil* için dahi böyledir. Diğer bir itibarla da, ilim zata aynadır. O mahiyetlere Hak'tan gelen feyz; yine onların zatında mevcut olan, istidat ve kabiliyete göre gelir. İtikad ve diğer hallerde, onun dışına çıkamaz. İsyan, küfür, itaat bunların her biri, o mahiyetin, kabiliyetine göre istemiş olduğu şeylerdir. İstidadı nisbetinde Hak'tan ne diledi ise o verilmiştir. Meselâ: Buğday-

da istidad, buğday olmak; arpanınki arpa, darınınki de darı.. diğerlerini de var buna kıyas eyle.

Eğer arpanın dili olsa, ekene itirazla:

– Beni niçin buğday yapmadın?.

Dese, ekinciden alacağı cevap:

– Senin istidadın, kabiliyetin buydu...

Olur. Ayrıca arpa, tohumunu ektikten sonra, buğday ummak ahmaklık sayılır. Bu anlatılanlara göre, herkesin mahiyeti, ayan-ı sabitesi ezelde her ne hal ve özellikte idiyse, hangi ismin tecellisi kısmetine düştü ise, bu âlemde onu gösterebilir. Herşey ezelde verilen şekilde aşikâr olur. İlâhî bilginin ona bir tesiri yoktur.

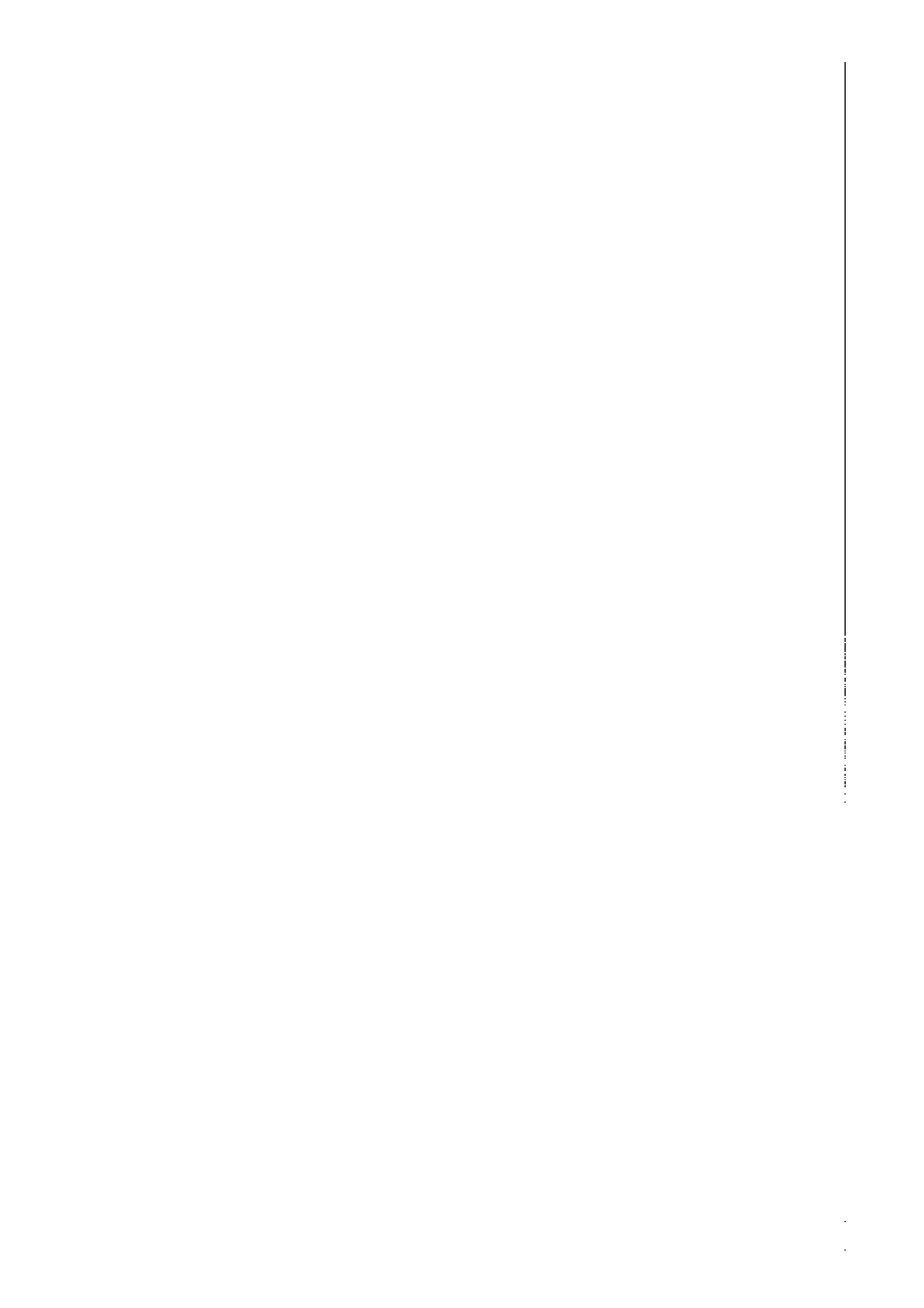
– "İşleri yerli yerince yapıcılara yemin olsun." (79/5)

Manasını taşıyan âyetteki kurala göre, ârif olanlar bu sırra vâkıftır. Haddizatında, malûm olan bir şey ne halde ise, ilâhî bilgi onu ilgilendirir ve o esma ve sıfatın iktizası olarak zuhura gelir. Ve:

– Bilgi bilinene bağlıdır...

Demeden maksat da, bunu ifade etmektir.

—o—

KAZA-KADER BAHSİ

Kazanın manası şudur: Bütün eşya, Hak bilgisinde, ne halde olmuşsa; toptan, o oluşan hallerine göre verilen hüküm..

Kaderin manası şudur: Her varlığın; istidadı nisbetinde parça parça, sonra yapılacak tafsil üzere his ve şehadet âlemine zuhur ederek gelmesi.. O şeylerin zuhura gelmesi de, niçin ve kimde zuhur ediyorsa, onun istidadı nisbetinde olur.

Şöyle bir soru sorulabilir:

– Buraya kadar yapılan beyanlardan anlaşıldığına göre; olan her şey kişinin istidadına göre oluyor. Olan haller; küfür, iman, itikad, hayır, şer ve diğer çeşitlerdendir. Bunların cümlesi; kimde zuhura gelecekse, onun hal dili ile, Hak'tan talebine bağlı oluyor. Zatında mevcut istidat ve kabiliyete göre zuhur ediyor. Hatta söylediklerimiz dahi, Hakkın yarattığı

ve yaptığı oluyor. İstidadı veren dahi Hak'tır; bu da bir mecburiyet olmaz mı?

Üstteki sorunun cevabı şöyle olabilir:

– Bütün itikad faslını inceleyen zatlar katında istidat yapılmış ve yaratılmış değildir. Zira, birşeyin mahiyetini yapma olmadığına göre onun zatında var olan istidat ve kabiliyeti de yapma olmaması gerekir.

Mahiyet, ilâhî suretlerine derler ki; onlarda, henüz yapma ve yaratma faslı yoktur. Herkesin, sabit durumu ne gerektirirse, onu yapmaya mecburdur. İlâhî kaderin sırrı böyle iktiza eder.

Her şey istidada bağlı ve merbut olduğunu bilerek sabit olan durumu ne ise işlerini ona göre yapar. Haline muhalefet edemez. Kendinde peşpeşe, zamanı geldikçe, olacak şeyler olur. O zat, bu yoldaki istidadının noksan olduğunu sezerse sadece elem çeker. Bu oluşma, kendi sınırı içindedir; hiç cebir yoktur.

CEBİR

Cebir iki kısımdır; şöyleki:

a) Makbul..

b) Merdud...

İman sahibi, ilâhî emirlerin cümlesine yapışıp yasakları terk ettikten sonra, zatına has bir kudret isbat etmeden cümle işleri Hak'tan bilmeli; bu iyidir.

İkinci cebir ise; kul, bütün hataları yapar, ne yasak bilir, ne emir tanır. Bundan başka yaptığı bütün fesat işleri Hakka atarsa; bu, edep dışı bir hareket olur. Bu türlü cebir gayet kötüdür.

Bu makamda, hayli sual ve cevap vardır; onlar da ehline malûm...

Bir eren kişiye:

– Hakka zulüm isnadından nasıl kurtuldun?.

Diye sormuşlar; şu cevabı almışlar:

– Hakkın mülkünde zatından başkasını bırakmadım. Cümle mülk, onun olduğuna göre, zulmü kime yapar?. Herkes mülkünü arzu ettiği gibi kullanır.

Bu mevzuda söylenenler kâfi, geçelim.

*

* *

Enes b. Malik (r.a.) bir rivayete göre on sene Peygambere (s.a.v.) hizmet etti. Bunu Enes (r.a.) anlatırken şöyle diyor:

– Hz. Peygambere on yıl geceli gündüzlü hizmet ettim. Yaptığım işler için bir kere olsun:

– Niçin yaptın? veya niçin yapmadın?.

Gibi, bir söz işitmedim.

Bu hal, Hz. Resûl'ün (s.a.v.) kader sırrına vükufu olduğundan ileri geliyor.

Üstteki manada Hazret-i Şeyh Muhiddin-i Arabî Nefahat'ında şöyle der:

– Hak Teâlâ, peygamberlerinden yaptıkları davet zamanında bazı esrarı saklı tutar; bunlardan biri de kader sırrıdır. Zira, istidadı küfre ve kötülüğe meyyal olana davetin yararı olmadığına vükuf hâsıl olunca, davet edemez; âciz ve mütehayyir olur. Peygamberlere kader sırrı ancak davet son bulup kâfir, mümin, münafık, salih kişiler belli olduktan sonra bildirilmiştir.

*

* *

İrfan sahibi daima hal değiştirir; bunu, Muhiddin-i Arabî Hazretlerinin şu sözleriyle anlatabiliriz:

– Sonra, İrfan sahibi bütün itikadı cami olan bir halde kalırsa, Rabla mukayyet bir hal almasından korkulur. Daima renk değiştirerek yürüyen ve bu hale tam vâkıf olan kimse muayyen bir halde kalamaz. Kalacak olursa mutlak *Rab* ile olduğunu tahayyül eder. Halbuki hayal hakikat değildir. İçinde bu-

lunduğu kendi zannıdır. Yani, kendi tasavvurunda meydana getirdiği Rabbı ile olur. Cümle Rabların Rabbı ile olamaz.

İrfan sahibi herşeyin açık manasına vardığında, itlâk ve kayıtsızlığa geçtiğinde, Hakkı o zannı olarak kabul edip ibadet ederek mukayyed'e geçebilir ki; Bunda korku vardır. Zira, itlâk haline bağlanıp kalırsa korkudan emin olamaz. Bu korkulu hal, taa, *Yakin* gelinceye kadar devam eder; *Yakin* ise, zatı ile, sıfatı ile Hak Teâlâ'dır.

YAKİN..

Burada bir mikdar yakîn hali üzerine bilgi verdim.

Bilinmeli ki, ehl-i yakin olanlar, *Yakin* halini üçe ayırmışlardır; şöyle ki:

a) Bilgi ile yakin halini bulmak..

b) Görerek yakin halini bulmak..

c) Gerçek yüzünü bularak, yakin halini bulmak..

Bunları örneklerle anlatalım, şöyle ki:

Bir kahramanlığın varlığını bilmek, o kahramanlığa bilgi ile varmak olur.

Bir başkasının kahramanlığını görmek ise, görme ile ona varmak kabul edilir.

Aynı kahramanlığı kendisi yaparsa, bizzat tadar; ne olduğunu gerçek manası ile bilir. İlâhî marifet dahi bu usul üzerine devam eder; anlayan anlar.

*

* *

Burada, herşeyi özüne alan hakikatın; itlâkının, takyidinin nasıl olduğunu anlatmak gerekiyor.. Korkudan kurtulup yakin halini bulmak için ne gibi bir itikada sahip olmak icab ettiğini de anlatacağız.. Ama önce bir mukaddime sunalım..

Bilinmeli ki, her şeyi özünde toplayan hakikat; Hz. Şeyh Muhiddin-i Arabî'nin de yukarıda anlattığı gibi buna:

– Hakikat-ı camia.

Derler ki, bu çok isimle anılan müsammadır. Bazı ârifler bunu:

– Aşk..

Olarak yorumladılar.

Şeyh Irakî'yi, ona tabi olanları bu yorumu yapanlar arasında sayabiliriz.

Diğer bazı büyükler ise:

– Ezelî kuvvet ve nutuk..

Olarak yorumladılar. Bu yorumu yapanlar da; Muhiddin-i Arabî, Sadreddin-i Kunevî ve bunları izleyen zatlardır.

Gerek Muhiddin-i Arabî, gerek Sadreddin-i Kunevî, gerek diğer zatların bir muradı vardır; o da: Tek zat ve tek hakikattır.

Bir şiir:

Hüsnün tek, ama ibadetler çeşit çeşit;

Her şeyin o cemale işareti sabit.

*

* *

Bahsedilen hakikatın Arapçada tabiri şudur: Vücud.. Türkçe tabiri şudur: Varlık.. Farsça tabiri şudur: Hestî.. Ama, hakikatte, o varlık hepsinden münezzehtir. Şu var ki, anlatmak için:

– Vücud, aşk, nur, nefs, Rahman..

Derler; hepsinden murad bir zatın ismidir. O da şudur: Hak.

Varlığı:

– Mutlak (bağımsız)..

Diye yorumlayanlara gelince, onu bir kayda bağlamış olurlar. İtlâktan ve itlâkla takyidin birleşmesinden o varlığın manasını çıkarmışlardır. Ama, bu cümleden ve tenzihten, bir başka mutlak itibar etmişlerdir. Ve tenzihten dahi tenzih etmişlerdir.

Hatta:

– O varlığı bir kayda iletirken bile yeni, tenzih gerektir.

Demişlerdir; çünkü bu, zevke dayanan bir iştir.

Bu duruma göre öyle bir zat mülâhaza olunmalı ki, vüs'atı en geniş ve herşeyi muhit ola; ayrıca bütün mertebeleri benliğinde birleştire... Bu anlatılan mertebelerin hem aynı ola; hem de onların cümlesinden münezzeh ola. Bu takdirce hem mukayyed, hem mutlak, hem cami, hem münezzeh olur. İtlak hasebiyle izzet ve istiğna ile aziz ve herşeyden müstağni olur; ona ne naz, ne de niyaz erişir. İşte bu manaya delâlet eden âyetler:

– "Allah, âlemlere muhtaç değildir." (3/97)

– "Rabbın, onların yakıştırmaya çalıştırdıkları şeylerden yana tam bir üstünlük sahibi ve temizdir." (37/180)

Şu da aynı manaları açıklayan bir Hadis-i Şeriftir.

– "Allah, Allah idi; onunla eş olan ayrı bir şey yoktu."

* *

Bu makamda ne isim, ne resim, ne naat, ne de sıfat vardır. O, cümleden münezzeh, beri – ari itibar olunur. Cümle mertebelerde seyreden ve tecelli eden odur; her mertebenin aynıdır. Hepsini toplayıcı bir vasıfta olması itibariyle; her isimle çağrılan, resimle çizilen, çeşitli ad ve sıfatla anılan mevsuf odur. O, her mertebeye tenezzül eder; onun tenezzülü dahi bir olgunluk nişanıdır. Onun tenezzülünü şu kudsî hadis açıklar:

– "Hasta oldum gelip sormadın; aç oldum, beni doyurmadın."

Hak; sıfat, tenezzül ve mertebelerde zıdları kabul eder. Çünkü ona göre zıd diye bir şey yoktur. Hakkın hiçbir sıfatı yoktur ki, zıd ile karışmış olmaya.. Bu manayı hastan da has olanlar anlar.

Burada anlatılanlar, irfan sahipleri için bir tenbih olur ki; bu kadarı onlara yeter.

İşte anlatılan manaları daha açık ifade eden bir âyet-i kerime:

– "Evveli o, âhiri o, zahiri o, batını o.. O herşeyi zatı ile bilir." (57/3)

*

* *

İtlak ve takyidin ne olduğunu, mümkün olduğu kadar beyan ettik. Bilinsin ki, itlakla bağlı kalınırsa; bu itlak, takyid gibi olur; halbuki onu; hiç bir hale bağlamamak gerekir. Çünkü Hak, her mertebeyi kuşatmıştır. İşte bunu beyan eden bir âyet-i kerime:

– "Ne yana dönerseniz, Hakkın o yönde bir tecelli yüzü vardır." (21/15)

Bu hükme göre her mertebede bir tecelli yüzü vardır. Birine inanıp, öbürünü inkâr etmekle, Hak örtülmüş olur; bu da küfür sayılır.

Meselâ: Puta ibadet eden ibadetini ona tahsis ettiği ve halini ona bağladığı için başkasını inkâr eder; dolayısiyle kâfirlerden sayılır. Bir müslüman, Hakkın zuhur etmekte olduğu varlıklardan birini inkâr ederse; Din, ona:

– Müslüman..

Demez.

Bir şiir:

Küfr-ü batıl; mutlak Hakkı örtmüştür;

Küfr-ü hak, kendini Hakla örtmüştür.

Ey oğul, anlatılan mana:

– "Rabbın hükmü şu ki; ancak ona ibadet edesiniz.." (17/23) Âyetinde saklıdır.

Bir şiir:

Cihanın yücesi, engini sensin:

Yerler ne bilmem, madem varlık sensin.

İtlak halinin özüne erene:

– Ârif, velî ve Hak ehli..

Denir. Bunlar için şu âyet-i kerime vardır:

– "Ayık olunuz ki, Hakkın velî kullarına korku olmadığı gibi, onlar mahzun da olamazlar." (10/62)

İrfan sahipleri, velî kullar, bu zümreye dahil olunca, korkudan ve tehlikeden halâs olurlar. Allahım, bize o halleri nasip eyle...

*

* *

Muhiddin-i Arabî şöyle yazmıştır:

– İşte kendini yaratıcı tanıtanların da Rabbı olan Hak Teâlâ'ya karşı irfan duygusu elde edenlerin son hali budur.

Yani, mutlak Hakka ibadettir. Muayyen ve mukayyed bir varlığa ibadet edenler, kendi zihinlerinde can verdikleri bir puta taparlar. Onların taptığı, çeşitli ilâhlardır. Bu manada bir âyet-i kerime şöyledir:

– "O çeşitli ilâhlar mı hayırlı; yoksa, Vahîd Kahhar Allah mı?." (12/29)

Elbette bir ve Kahhar olan Allah hayırlıdır. Mülkünde zâtından gayrı kimse yoktur. Onun suâline cevap veren yoktur. Kendisi sorar, cevabını yine kendisi verir.

Gerçekten bunda önemli bir imâ ve işaret vardır ki; o, Vahid ve Kahhar olan Allah, bir bendesine Kahhar sıfatı ile tecelli eylese, onun gözünde cümle eşya helâk olur. Sonra:

– "Onun yüzünden gayrı herşey yokluğa dönük.." (28/88)

– Yeryüzünde olan herşey, fenâ bulacak; celâl ve ikram sahibi olan Rabbın yüzü kalacak." (55/26)

Meâline gelen bu âyet-i kerimelere göre, bu gün, peşinen ölmek gerek. Bu ölüm, irade ile olmalıdır. Bu ölüm hali, kimde meydana gelirse.. Hak'tan gayrı cümle eşyanın helâkini görür ve kendisi de yok olur. Bu yokluk , tam bir yokluktur. Fena fillah makamıdır. Orada Hakkın cemâlinden başka bir şey kalmaz.

Anlatılan makama çıkan kul, bu makamda hayli zaman kalır, büyük cezbeye kapılır. Orada ne zaman vardır; ne mekân... Ne felek olur, ne melek... O zaman yalnız Hak kalır. İşte o zaman, Allah-ü Teâlâ, varlığında şöyle seslenir:

– "Bu gün mülk kimin?" (40/16)

Bu hitap karşısında cevap veren kimse çıkmaz. Bu kez, yine Hak Teâlâ kendi azameti ile zatından zatına şöyle buyurur:

– "Vahid, Kahhar olan Allah'ın.." (40/16)

Bu hitap karşısında cevap veren kimse çıkmaz. Bu kez, yine Hak Teâlâ kendi azameti ile zatından zatına şöyle buyurur:

İrfan sahibi, bu olan işlerde, yokluğa gömülüp gitmiştir. Hal böyle iken, Hak kendi varlığından, ona bir varlık ihsan eder; ilâhî renge boyar. İçinde ve dışında olan bütün vasıflar değişir. Ve:

– "O gün yer bir başka olur; semalar da öyle... Hepsi Vahid ve Kahhar Allah'ın varlığı için meydana çıkarlar." (14/48)

Âyetin asıl manası belli olur.

Bundan sonra Hak Teâlâ o irfan sahibine ilâhî bir göz, kulak, dil verir; sual ve cevaba başlatır. Böylece kul, yokluk halinden geçip, varlık âlemine er-

dikten sonra, Hak varlığı ile var olur. Asıl bilişi, anlayışı bundan sonra başlar. Ama, o ilk tecelli anında ne ilim, ne marifet, ne de şuur vardır. Orası tam yokluk âlemidir.

Zikri geçen âyet-i kerime halle daha iyi anlaşılır. Onun derin manasını bundan daha fazla dile getirmek doğru değildir; izin yoktur. Onu okuyanlar; dilsiz, gönülsüz okur ve kulaksız işitirler. Buna:

– İlme'l-Yakin..

Denmez. Çünkü bunda: Ayn'el-Yakin, Hakk'el-Yakin hali vardır. Kul bu makama vardıktan sonra, korkudan ve ümitten halâs olur. İlham halini veren o; irşad eden, hidayete erdiren Yine o.. Artık onun için hangi sıfatı dilersen söyle...

*

* *

Muhiddin-i Arabî, devamla şöyle anlatıyor:

– Ehl-i Keşfin bütün mezheplere ve makamlara karşı anlayışı vardır. Onlar gerek ilâhî makamlara, gerekse yaratılmış ahvale karşı anlayış sahibidir. Hiçbir şeye karşı bilgi yoksunu değildir. Onların bilgisi herşeyi kuşatır.

Allah-ü Teâlâ hakkında ve yaratılmış hakkında, keşif sahipleri boş söz etmezler. Sözünü ettikleri şe-

ye karşı tam keşfe sahip olur; sonra söylerler.. O sözü eden, ne mertebeden ve ne makamdan söz ettiğini hangi kaynaktan aldığını bilir. Sonra onlar herhangi bir yanlış söz edeni de ayıplamazlar. Mazur görür, boşuna yaratılmış da saymazlar. Zira, Hak Teâlâ, boşuna bir şey yaratmamıştır.

İrfan sahibinin bu hale gelmesi, birçok sebeplere dayanır. Onların başta geleni, Hakkın cümle esmasına olan bilgisidir. O bilir ki: Cümle makamlar ve mertebeler, ilâhî isimlerin gereğidir; cümle eşya ilâhî isimlerin mazharlarıdır. Yine bilir ki: İlâhî isimlerin herhangi bir yerde zuhuru, o yerin istidat ve kabiliyetine göredir.

Hak Teâlâ o irfan sahibine isimlerin derinliğinde saklı olan manaların tefsir usulünü ihsan etmiştir. Okur, anlar, açıklar, açıklar.. Dolayısı ile herşeyi varlığına alabilir. Çerçevesi geniştir herşeyi kuşatır.

Resûlüllah (s.a.v.) Efendimiz bir Hadis-i Şerifinde şöyle buyurmuştur:

– "Bana ilk verilen, cevam-ı kelimdir."

Bunun manası şudur: Az sözle çok şey anlatmak..

O irfan sahibi ise Hazret-i Resul'ün (s.a.v.) varisidir; o Büyük Peygamber'in hakikatına vasıl olmuştur.

Hak Teâlâ'nın dileğine uygun olarak bu söylenen şeyleri anla.

*

* *

Muhiddin-i Arabî devamla şöyle anlatıyor:

– İrfan sahibi ve kemale eren olgun bir zat:

– O..

Dediği zaman, o olur. Ve bu sözü kemâl halinde sarfederse, kendisi arada kalmaz; o olur.

Şunu bilesiniz ki; burada anlatılan, marifet halini bulma sırlarındandır. Herkes bunu anlayamaz. Hak ehlinden, buna işaret eden dahi olmamıştır. Sebebi: Ya bir çekimserlik, yahut bir korkudur. Çünkü bunda tehlikeye düşme ihtimali mevcuttur. Zira, bu makamda kuldan tekvin sıfatı zâhir olur. Çünkü:

– O..

Dediği zamanda; kulun dilinden söyleyen, ilâhî kuvvet ve kudrettir.

Üstteki mana üzerinde biraz duralım. Çünkü burada tekvin meselesi vardır ve o kulda bizzat Allah-ü Teâlâ'nın tekvin sıfatı tecelli etmektedir. Sözlerin derinliğindeki mana budur. Ama, bu makamda sözü

biraz daha gerçeğe iletmek ve meramı açıklamak gerekir. Her ne zaman kemâl derecesini bulan bir şahıs:

- O..

Dese; bütün varlığını ifna etmesi yokluğa gömmesi beklenir. Bu bir ölümdür; ama:

- "Ölmeden evvel ölünüz."

Hadis-i Şerifindeki manada bir ölümdür.

Kemâl sahibi; bunu yaptığı an, iradeye dayanan bir ölümle, zâhir ve batın varlığından eser kalmadan, başsız ve ayaksız kendini:

- O..

Dediğinin deryasına atar. Boğulur, mahvolur; namı nişanı kalmaz. Kendi de o olur. Çünkü damla, deryaya düştü; aynı derya oldu. Burada:

- O..

Tabiri ile anlatılan deryadan murad vahdet âlemidir, aşktır, mutlak varlıktır, nur deryasıdır.

Hazret-i Peygamber (s.a.v.) bizleri irşad için, duâsında daima:

- "Allahım beni nur eyle.."

Dileğini sunardı. Şüphesiz o nurdu. Duânın, bu şekilde olması bize öğretmek içindir; çünkü, kendini ona veren nur olur.

Bu manada bir şiir:

Varlığını Hakka ver; varlık Hakkın olsun hemin;

Sen çık aradan kalan yar ola; olasın emin..

Varlığını ona veren zatın o olmasına, hayret mi edilir ki?... Bir kimsenin ölüsü tuz gölüne düşse tuz olur; tuz da pâk olur. Buna göre, ifadeye dayanan bir ölümle onun tuz deryası misâli varlığına düşerler ve benliğini bırakanlar o olur, nur olur, temiz olurlar. Bu oluş uzak görülmez ki; burada:

– O..

Dediğimiz (*Hû*) dur. (*Hû*) nun manası:

– O kimse..

Demektir.. Ama, bizim kastımız Hakkın zatıdır. Açıkçası, irfan sahibi şöyle mülahaza eder: Cümle varlık Hakkın; bende olan varlık dahi Hakkın..

Sonra cümle varlığı ve özünü Hakkın zat deryasına salar ve zattan gayrı bir tek şey kalmaz; gerekli olan budur...

Burada (*Hû*) ismine devam edelim; bundan kasdın, müsemma olduğunu bilmesi gerekir. Yani:

– *Hû*..

Dediği zaman, arada: İsim, resim, zaman, mekân, nişan bırakmadan; o varlığın zatında, yani müsemmada cümle varlığı ve kendini hiç bilmeli...

– *Hû*..

Diyenin, tam varlığa karışıp (*Hû*) olması gerekir.

Bir şiir:

Evvel âhir ne ki var (Hû) imiş;

Batın, âhir ne ki var, (Hû) imiş.

Anlatmak istediğimiz mana hâsıl olduktan sonra, kul ister:

– O..

Desin; ister:

– *Ben*..

Desin; ister:

– *Biz*..

Desin; ister:

– *Onlar*..

Desin ve isterse:

– *Siz..*

Desin; hepsinden murad onun zatı olur.

*

* *

Muhiddin-i Arabî Hz. şöyle yazıyor:

– Anlatılması istenen bu manaya çoğu ârifler işaret bile etmemişlerdir; çünkü böyle icap eder.

Cümlesine şöyle devam ediyor:

– Burada tehlike vardır. En büyüğü kulun, Hakkı tekvin ihtimalidir.

– O..

Dediği zamanda, halk tekvini, bunu takip eder. Bazı yeri olmayan lâfızlar araya girer. Sözün gerçeği şudur ki:

– O..

Diyen kimse, kâmil mürşide yetişip olgun olmuş değilse, burada bir hataya düşebilir.

Daha açık manası ile anlatalım: Gerçek saki mürşid elinden aşk badesini içip Hakkın zatında fena bulmuş değilse:

- O..

Dediği zaman, kendi zannı, tasavvuru, anlayışı ve takyidine göre söyler. Hakkın varlığını hayale getirir ve ona bir nevi suret verir. Çünkü varlıktan soyunup itlaka varmamıştır. Bu yüzden zannına, tasavvuruna göre Hakkı kayıt altına alır ve muayyen bir hudut çizer; dolayısiyle onu tekvin, yani: icad etmiş olur. Bunun sonunda kendi kendine peyda ettiği yaratıcıya tapmış olur.

Gerçi:

– "Ben kulumun zannına göreyim."

Cümlesinin delâlet ettiği manaya göre, o Yüce Zat, kulunun icadında dahi, bir yüz sahibidir; lâkin, kulun tekvini ile zannına girmiş ve zuhur etmiştir. Ancak, ne de olsa bir gerçek tarafı yok değildir. Zira, hiç bir mukayyet yoktur ki, onda mutlakın bir yüzü olmaya.. Burada, belki kendini tekvin ve icad eden yine kendidir. Ama, hüküm kulun itikadına göredir. Zira, bu mabud mukayyettir; mutlak mabud değildir.

– Bu halde tehlike vardır.

Denilmesinden hikmeti, işte budur.

Asıl olgunluk şudur ki, kul:

- O..

Dediği zaman; tamamen varlığından soyunup mahve ve fenaya ere.. Sonra; itikad, zan, kayıt tahsisi ile kendini bir şeye bağlamaya.. Yönlerinden hiç bir özel yöne dönmeye.. İşte bundan sonradır ki:

Mutlak İlâha, bütün ilâhlardan yüce olan Rabba tapmış, ona ibadet etmiş olur.. Aksi halde, kendi zannında hayal etmiş olduğu mabuda köle olur.

– "Kendi hevesini ilâh tutanı gördün mü?." (45/23)

Âyet-i kerimesinin tehdidi altına girer ve tehlikeye düşer.

—o—

TEKVİN HAKKINDA

Burada, bilinmesi gerekir ki:

– Tekvin..

Tabirinin kısa anlamı şudur: Olayları ortaya çıkaran tecelliler..

Kâmil kişi odur ki: Nefeslerine dikkat ederek, âdeta gönül hazinesine bir bekçi ola. Orada durup yabancı kimseyi içeri koymaya. Gönül hazinesi Hakkın kütüphanesidir: Oraya Hak'tan gayrı fikirlerin girmesine yol vermeye.

– "Allah'a giden yollar yaratılmışların nefes sayısı kadardır."

Hükmü uyarınca: Her nefeste Hakka çıkan bir yol bulunur. Buna göre irfan sahibine gereken; her aldığı nefesi bizzat Hak'tan alıp yine ona vermektir. –Bu nefesi, nefis olarak, yorumlamak da caizdir.– Buna göre insandan nefes –veya nefis– çıksa aslına

döner. Onda renk yoktur. Kulun ameli, fikri ne ise nefes –veya nefis– o renge boyanır; o libasla açılır.

Herhalde gönlü, Hakkın rızasına uymayan şeylerden temiz tutmak gerekir; kötü hatıradan pâk eylemek icap eder. Zira; kulun kalbi, Hakkın hazinesi ve kütüphanesidir. İnsan dahi onun hazinedarıdır. Hak'tan gayrı her fikir ve düşünce hırsız ve çetedir. Onlara gönül yolunu kapamak gerekir. Nitekim, Hadis-i Şeriflerde şöyle anlatılmıştır:

– "Müminin kalbi, Allah'ın tecelli yeridir. Müminin kalbi, Allah'ın arşıdır. Müminin kalbi, Allah'ın hazinelerindendir. Müminin kalbi, Allah'ın aynasıdır."

Buna göre; bir kimse Hakkın hazinesini çetelere kaptırır ve hırsızlara çaldırırsa hali müşkül olur. Zira, hain sayılır. Hainlerin hükmünü de Allah-ü Teâlâ'nın onları sevmediğini şu âyet-i kerime bildirdi:

– "Kesinlikle, Allah hainleri sevmez." (8/58)

Bir şiir:

Yanınca gönülde, Hakkın ışığı;

Kesilir ondan, hırsızın ayağı..

*

* *

Hak yakınlığına ermiş kimselerde zihne gelen hatıralar; o hali bulmamış olanlarda açık cereyan eden söz ve işler gibidir. Hak yakınlığına ermiş kimseler yersiz düşüncelerden de sorumludurlar. Bir Hadis-i Şerifte beyan buyrulduğu gibi en ince konuyu dahi hatıra getiren kimse, aynı incelikle sorguya çekilir. Bu yüzden iyilik yapan zatların yaptığı birçok iyi iş, Hak yakınlığına erenlere göre hata sayılır.

* *

Gerçekten Allah-ü Teâlâ, kulunun gönlüne zatından gayrının girmesine razı olmaz. Zira, orası İlâhî tecellinin yeridir. Bunu izah eden bir Hadis-i Şerif şöyledir:

– "Gönül ilâhî bir Kâbedir. Her kim oraya Hak'tan gayrı düşüncelere yol verirse, kalbini putlarla doldurmuş olur."

Her ne kadar düşünceleri yaratan Allah-ü Teâlâ ise de, kul gafleti sebebiyle sorguya maruz kalır.

Bu bahsin tafsili şu âyet-i kerimenin manasında da saklıdır:

– "O her an bir başka iştedir." (55/29)

Bu kurala göre; Yüce Hak, daima ve her zaman yeni yeni tecelliler gösterir.. Her tecelliden kullar üzerine Hakkın emri nazil olur, kullarına iner. Onların kalblerini ziyarete gelir. Hakkın emri, yani: Tecellisi gizli bir misafirdir. Hak'tan gelir, müminin kalbine konuk olur. O geldiği anda kulun kalbi Hakla dolu ise, o misafir gönülde Hakla karşılaşır; kalbde mevcut hakikatle birleşir. Bu bahsi daha açık anlatan bir Kudsî Hadis alalım:

– "Beni ne yerim, ne semam aldı. Lâkin mümin kulumun, kalbi beni aldı."

Bu kudsî bir hadistir; manasını yorumlayan bir âşık şöyle bir dörtlük sunmuştur:

Hakka bakan parlak incidir gönül;

İsme, müsemmaya mazhardır gönül...

Bir şahin, bir anka kuşudur gönül;

Zat-ı Hakkın varlığıdır gönül..

* *

O ilâhî emrin, kalbdeki hoş mana ile birleşmesinden kudsî bir güzellik meydana gelir.. Mikdarsız ve şekilsiz, geldiği gibi Zat-ı Hakka gider.. Sözlerindeki hikmet yine Hakka döner ve vâsıl olur.

– "Ondan geldi ve yine ona döner."

Emri, anlatılan manayı ifade eder. Bu geliş sadece ruh yolu ile değildir. Her şeyden münezzeh bir inişle olur; gidiş dahi aynı şekilde olur; münezzeh bir geri dönüşle olur. Bu geliş ve dönüşe ne feleğin aklı erer, ne de meleğin. Ancak, görürlerse herşeyden münezzeh bir nur görürler, ötesini bilmezler.

Hakkın gizli misafiri olan tecelli geldiği anda kul kalbini zikir ve fikirle meşgul eder; yüce Hakkı düşünürse; o misafiri ağırlamış olur.

Şayet o tecelli geldikte, Hak fikrini orada bulamaz da, oradaki bir melekle karşılaşırsa, onların birleşmesinden meleklere has bir suret hâsıl olur; ruhların geçtiği yoldan geçer, sidreye kadar uçar ve orada karar kılar.

Şayet, o Hak misafiri geldiğinde, kalbde şeytanî şeylerle karşılaşırsa bu sefer ateşli ruhanî surete benzeyen bir hal ortaya çıkar. Âdetâ siyah kuş şeklinde şeytanların geçtiği yoldan gider; ancak ay altına kadar varır. Onun için oradan öte yol yoktur.. Kıyamete kadar orada bekler.

Şayet, o gizli misafir geldiği anda bir güzelliği bulursa, o anda iyi bir şekil alır, suret alır; iyi bir uçuşla uçar ve cennete varır. Girdiği suretin

mizacına has nimet bulur ve orada sahibi gelinceye kadar kalır.

Tafsile lüzum olmayan daha birçok şeyler vardır. Nüzul eden her tecelli kalbde ne ile aşılanırsa iyi veya kötü bir şekil alır ve gereken yere gider. Bu sebepten insan, o tecelliyi iyi karşılaması ve iyi uğurlaması için daima iyi düşünceleri beslemesi gerekir.

*

* *

İnsan, haddizatında ilâhî bir iş evidir. Hakkın zatı daima tecelli eder ve gerçek emirler kula iner. Onun inişi, şekilsiz ve renksiz olduğu gibi, kendisi de öyledir. Ancak, Hak Teâlâ tecelliyi insan rengine, itikadına, içine ve düşüncesine göre çeşit çeşit, renk renk, suret yaratır. Bunları yapmaktan maksat, Hakkın tekvin sıfatı tecellisini beyandır.

Olgun insan, herhalde gafil olmamalı. O ilâhî tecelli, kendine nasıl şekilsiz ve tartısız geldi ise, yine geldiği gibi renksiz ve şekilsiz göndermeye gayret etmelidir. Asıl mesele, onun hukukuna riayet edip geldiği gibi gönderebilmektir.

İnsanın gerek içinde, gerek dışında olan bütün işler, düşünceler, hareketler, inanışlar, tasavvurların, hatta bütün nefeslerin, bir zerresi dahi boşa gitmez.

İyi veya kötü olan her davranışın, kendine göre bir kabiliyeti ve istidadı vardır, onlar o hallerine göre türlü türlü şekiller alır; öbür âlemde ise, burada aldıkları suretle meydana çıkarlar. O hareketlerin ve işlerin sahibi onlara verdiği suret gereğince: Ya nimet bulur hoşluğa dalar; yahut incinir azap çeker. Burada saklı olan, orada aşikâr olur.

– "Bir kimse, zerre kadar hayır yapsa, onu görecek; bir kimse, zerre kadar şer yapsa onu görecek..." (99/7-8)

Meâline gelen âyet-i kerimeler bunu anlatır.

*

* *

Muhiddin-i Arabî Hz. devamla der ki:

– Bir haberde şöyle anlatıldı:

– "Hak Teâlâ kendi varlığını yarattı."

Ama bu manayı akıllar idrâk edemediler, reddettiler. Çünkü onlar, maddi şeyleri düşünebilen akıllar idi. Maddiyata taalluk eden akıl yüce şeylerin anlayışında kusurludur. Bunu anlamak için maddeyi geçip ötelere varan akıl gerektir.

Haddizatında:

– "Hak Teâlâ varlığını yarattı..."

Demek; dış bakımdan iyi görülmez. Ama, mana cihetiyle gerçektir ve herşeyi âciz hale getiren bir haldir; bize gereken ise budur, yani manadır.

*

* *

Akılların almadığı önemli bir mesele de şudur:

Her kim Hak Teâlâ hakkında bir kelâm etse, ona suret vermiş olur. İbadet dahi etse, o suret verdiği şeye ibadet eder; o da Allah-ü Teâlâ'nın kendisidir, başkası değildir. Hak Teâlâ kulun tasavvuruna, itikadına ve anlayışına göre kalb aynasında yüz göstermiştir.

Asıl meseleye geliyoruz. Şöyleki:

Bu tasavvurda ve düşüncede Hakkı elbetteki o kul yaratmadı; ancak, mutlak Hak Teâlâ kendi varlığını yaratmış oldu. Her şeyi yaratan, Allah-ü Teâlâ'dır; ondan başka yaratıcı yoktur. O kulun itikadında zuhur eden dahi, Hakkın yarattığı eşya cümlesindendir; ki, onları dahi Hak yaratmıştır.

– "Hak Teâlâ, kendi varlığını yarattı."

Cümlesinin derin manalarından biri de budur.

*

* *

Bilinmesi gereken bir husus daha var; onu da anlatalım:

– Halk, caal, icad, sun' ve tekvin kelimelerinin her biri bir başka manaya delâlet eder. Şöyleki: *Halk*'ın manası yaratmak; *Caal*'ın manası kılmak; *İcad*'ın manası var etmek; *Sun*'un manası kudret eseri göstermek. *Tekvin*'in manası görünmeyen şeyi meydana çıkartmaktır.

Az, çok ayrı mana taşısalar dahi, hepsi aynı yola çıkar. Hepsinden gaye Hakkın zuhuru ve tecellisidir.

– "Hak Teâlâ kendi varlığını yarattı."

Cümlesine verilecek bir başka mana ise şudur:

– Düşünen kulun zannına ve düşüncesine göre varlığını izhar eder.

Şöyle bir misal var: Bir kimse aynayı karşısına alır, kendini orada var eder, görür ve bilir. İnsanın aynada kendini bakıp görmesinde bir ayrı safha vardır. Bu sebepten Hak Teâlâ bu âlemi ve Âdem'i yarattı ve bunları varlığına ayna kıldı. Şu mühimdir ki: Âlem aynasında kendi yaşayışını, Âdem aynasında ise, aynını görür ve seyreder. Burada Âdem'den murad, insandır.

– O âlemi ve Âdem'i yarattı, varlığına ayna kıldı.

Demekten murad ise, şudur:

– Zatını ayna suretinde izhar etti... Cemâlini o aynada zatına arzetti. Bu yüzden bakar oldu. Kendi güzelliğini görüp aşka düştü. Hayran oldu, niyaza kapıldı. Diğer yüzden maşuk oldu naz ve işveye girdi. Kendi Hüsnünü yine kendine arzetti ve tecelli etti.

Burada bakan, bakılan ve bakmak ve ayna, tek şeydir.

*

* *

Bu *İnsan-ı Kâmil*, öyle saf, öyle temiz mutlak aynıdır ki, mutlak cemâl olan Hak, zatını kayıtsız orada müşahede eder.

İnsan-ı Kâmil'in aynası, Hakkın tecellisine göredir. Diğerlerinde olan tecelli, kulun zannına, kabulüne ve istidadına göredir. Gerçeği söyleyen Hak'tır ve doğru yola hidayeti o verir.

—o—

HATİME-SONUÇ

Muhiddin-i Arabî Hz. *Füsus*'un son kısmında, önce anlatılan manalara uygun şeyler söylemiştir. Anlattığımız mevzu ile ilgili olduğu için, buraya kısmen alıyoruz. Hazret, özetle şöyle diyor:

– Varlığına itikad edilen Allah, kulun zannına göre yapılan ilâhtır. Bu bir sıfattır ki: Kulun kendiliğinden yaptığı bir ilâh olup övgülerini de, ona göre yapar; Hakkı kendi dar çerçevesine sokmuş olur. Bu sebepten kendi itikadına uymayan kimsenin itikadını kötüler. Sebep: Hakkın arzusuna değil, kendi zannına uymayışıdır. Eğer insafı olsaydı böyle yapmazdı.. O kul, böyle yapmakla kendine özel bir mabud yapmış olur ve kendine uymayan herkesi kötüler; çünkü cahildir. Şayet Bağdadlı Cüneyd'in –Allah ona rahmet eylesin– dediği:

– "Suyun rengi kabının rengidir."

Cümlesindeki manayı anlamış olsaydı; hiç kimse ile çekişme yolunu tutmazdı. Her itikad sahibine, itikadını teslim eden bir irfan sahibi olurdu. Hak Teâlâ'nın her surette tecellisini görür ve bilirdi.

O kendine özel bir mabud tasavvur eden kişi, sadece bir zan sahibidir; ne âlimdir, ne ârif.. Bu sebepten Allah-ü Teâlâ:

– "Ben kulumun zannına göreyim."

Buyurdu. Bunun manâsı şudur:

– Kulum, beni ne şekilde düşünürse ona göre öyle var olurum.

Bu, ister itlak, isterse takyid olsun; değişmez.

Hakkında çeşitli itikad beslenen ilâh muayyen, mahdut ve sayılıdır. Kulun kalbine sığan ilâh da odur. Yani: Hakkın bir tecelli yüzüdür; başka ilâh değildir. Ama, mutlak olan ilâh, celâl sahibidir ve ondan başkası bulunmaz; hiç bir yere de sığmaz, hatta gönüle bile sığmaz. Nasıl sığsın ki, cümle eşyanın aynıdır. Zatından gayrısı yoktur, hatta gönülün dahi aynıdır. Hatta:

– Kendi varlığına sığar veya sığmaz.

Demek de caiz olmaz.. İş buna göre düşün ve anla.

*

* *

Yukarıda anlattıklarımızın, kolay anlaşılması için, bir misal getirmek isteriz; şöyleki:

Bir sevgilinin güzelliğine bakılsa ve onun etrafına yüzbin ayna konsa o sevgili kaç yüz bin görünür, ama aslında bir tanedir. Öyle iken, aynaların kabiliyetine ve istidadına göre; kiminde parlak; kiminde kederli görülür. Kiminde doğru, kiminde eğri büğrü olur. Bu hale göre bir kimse sevgilisinin bir aynada yüzünü görüp geri kalanları inkâr etse ârif olmamış olur. Ârif olan, cümlesini ikrar eder. Hangi aynada görürse tasdik eder; hatta aynasız olarak dahi görür.

Bir şiir:

Nice yüzbin göze gelen hurî suretmiş aşikâr;

Kendi hüsnüne, yine kendisi olmuş talepkâr...

Bu gibi misalleri, fazla açıklamak gerekmez. İrfan sahibi ne kadar düşünürse ve ne kadar zevk alırsa o kadar misal bulur.

* *

Bir misal daha beyan edelim. Şöyleki:

Bir kimse güneşin ziyasını görmeden, hayli zaman karanlık bir yerde kalsa, günün birinde o

yerin etrafı renkli ve çeşitli camlarla açılsa, sabah güneşi doğunca, o camların her birine ayrı bir ışık vurur. Bu ışığın dokunduğu her cama göre içeriye bir renk düşer. O zat ise:

– Güneşin rengi yeşildir; kırmızıdır..

Diye türlü iddialara düşer. Hayal ve tasavvura kapılır. Ama, irfan sahibi işin hakikatını bilir ve ona göre davranır. O bilir ki: Suyun rengi, kabının rengidir. Yine bilir ki: Eşyanın cümlesine ışık tutan Hakkın nurudur:

– "Allah, yerin ve semaların nurudur." (24/35)

Âyet-i kerimesi bu durumu pek güzel anlatır. İrfan sahibine göre, iki cihanın aynasından görünen tek yüzdür.

Hal böyle iken, her ârif bir başka kemâle ermiştir. Bir kısmı şöyle der:

– Sonunda, Allah zatını görmediğim hiçbir şey yok.

Bir kısmı da şöyle der:

– Allah'ın zatını içinde görmediğim şey yok.

Bir kısmı da:

– Her şeyden evvel onu görürüm.

Der. Bir kısmı da:

– Ancak. Allah.

Der. Bir kısım ârifler ise:

– Allah'ı ancak, Allah görür.

Der. Bu görüş meselesinden beş şekil hâsıl olur. İrfan sahibi bu beş hali bulup varlığında topladıktan sonra, beş şekil daha hâsıl olur ki, onun ayrıntılarına girmek uygun değildir; keşfi dahi haramdır. Arzu eden kimse kâmil insanın eteğine yapışıp ondan talep etsin; zira:

– Tatmayan bilmez..

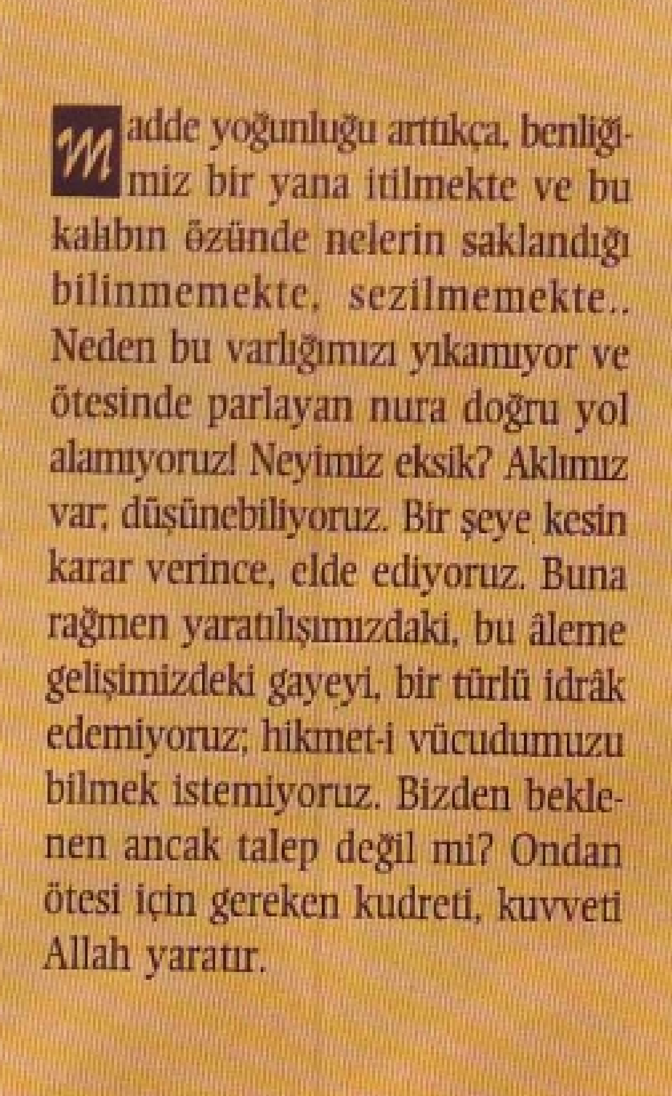
Kaidesi esastır, yazı ile olmaz; vesselâm.

Yardımcı Hak'tır...

Allah-ü Teâlâ'nın yardımı ile eser tamam oldu.

İÇİNDEKİLER

Madde yoğunluğu arttıkça, benliğimiz bir yana itilmekte ve bu kalıbın özünde nelerin saklandığı bilinmemekte, sezilmemekte.. Neden bu varlığımızı yıkamıyor ve ötesinde parlayan nura doğru yol alamıyoruz! Neyimiz eksik? Aklımız var; düşünebiliyoruz. Bir şeye kesin karar verince, elde ediyoruz. Buna rağmen yaratılışımızdaki, bu âleme gelişimizdeki gayeyi, bir türlü idrâk edemiyoruz; hikmet-i vücudumuzu bilmek istemiyoruz. Bizden beklenen ancak talep değil mi? Ondan ötesi için gereken kudreti, kuvveti Allah yaratır.

